

SZÉPALMA *TÖRTÉNETE*

Készítette:
Hogyor József
(1936-2007)

1997.

ELŐSZÓ

Zúgó erdők, vadvirágos rétek, sziklaszurdokok mélyén csörgedező patakok, völgyek karéjában, a Bakony hegység közepén találjuk Szépalmat, ezt a régi, de alig ismert települést.

Sokan és sokat írtak a Bakonyról, de a legigényesebb mű sem szentel egy-két mondatnál többet Szépalmának. Pedig fekvése gyönyörű, klímája gyógyító, hosszú történelme csodálatra méltó.

Köztudomású, hogy Magyarország az utóbbi évszázadokban számtalan győztes csatát vívott, de a háborút mindig elvesztette. Így az ellenségeink, vagy azok hazai kiszolgálói írták a magyar történelmet. Ez a kis kötet részben ezért tartalmaz bőven igaz történelmi ismereteket, továbbá Szépalma története csak az egész magyar történelem részeként értelmezhető.

Ady Endre nagy magyar költő vallotta: " Párizs az én Bakonyom. "

Én hittel vallom és hirdetem, hogy " A Bakony az én Párizsom. " Párizsom és templomom, amelyben a hatalmas simatörzsű bükkök, mint egy katedrális oszlopai az égre emelik tekintetemet. Ezen csodálatos templom szentélye Szépalma. Itt kékebb az ég, csendesebb a csend, fényesebben ragyognak a csillagok. Ilyen csillagfényes, áhítatra buzdító, csendes éjszakán érzi az ember, hogy közel van az Istenhez.

Szépalmán visszanyeri erejét az elfáradt test és megnyugszik a zaklatott lélek.

Ezen gondolatok jegyében ajánlom szerény munkámat az Olvasóközönség minden rétegének!

Tisztelettel és szeretettel:

A szerző

SZÉPALMA TÖRTÉNETE

A HONFOGLALÁSTÓL 1526-IG

A Bakony hegység a második honfoglalás / 896 / utáni időkben őserdővel borított királyi birtok volt.

Az első bakonyi erdőispánról Comes de Bacon-Gugról nevezték el a hegységet. Róla írta a következőket Szent László király jegyzője, 1082-ben: "...mert Comes de Bacon-Gug espány uram szüvvel lakozék vala, az Sassok fészkeinek allyában, az Nagy Förtés mellyetti háláson vala...." Az oklevéltöredékből kitűnik, hogy a mai Szépalma területén tartózkodott-lakott szívesen az ispán.

Szent László király /1077-1095/ gyakran felkereste a mai Szépalmán volt "Nagy Förtést", azaz a nagy fürdőhelyet, amelynek kántartalmú vizét reumás betegségek ellen használták. A magyar királyok és főurak később is gyógyították betegségeiket a környék kénes vizeiben. A szomszédos településen, a László királyról elnevezett Bakonyszentlászlón ma is látható az egykori kénes fürdő, a Vak Bottyán forrás. De a földmozgások és a bányászat miatt már kevés a vize és a kántartalma is csökkent. A szépalmai fürdő, az egykori Nagy Förtés kénes forrása is elapadt. Helyét a tó foglalja el.

A bakonyi őserengetegben élt hetvenezernyi vad és félig házasított bakonyi sertés tömegesen lepte el a források körüli mocsarakat. A kénes iszap jót tett a szervezetüknek és elpusztította bőrükön az élősködőket.

Szent László király idejében a szépalmai fürdőhely közelében az állatoknak fedett karámot, maguknak lakhelyet-pihenőhelyet építettek az erdei emberek. Ide hajtották a sertéseket éjszakára, itt vágták le őket, itt pihentették a lovaikat és maguk is itt aludtak, azaz hálaltak, ezért ezeket a helyeket hálásnak nevezték. Az erdőővők, vadászok és vadászgató főurak is szívesen tartózkodtak ezeken a vadban bővelkedő helyeken.

A Bacon ispánról szóló fentebb közölt feljegyzés az első írásos emlék a mai Szépalmaról.

A fentiekből kitűnik, hogy már a XI. században jelentősebb épület állott ezen a területen, mert olyan rangos főúr, mint Bacon ispán nyilván nem a kanászokkal aludt egy fedél alatt. Oklevelek szerint a nagy förtési hálást gyepűvel, járhatatlanná tett fás-bokros területsávval védtek a veszélyes vadállatoktól

A honfoglaló Előd vezér leszármazottai, a Csákok a XII. században jutottak a Bakonyi Erdőispánság északi részének birtokához.

A világ akkori legerősebb hadereje a tatár "Aranyhorda" Kelet-Európa után Magyarországot is végigpusztította 1241-1242-ben. A külföldi krónikás azt írta, hogy: „Magyarország 350 éves fennállása után megszűnt létezni." De a krónikás tévedett.

Az erdő borította hegyekbe és a nyugati gyepükbe húzódott magyarság megvédte országának és népének töredékét. Ezen felül Nyugat-Európát is megvédte a mindent és mindenkit kegyetlenül elpusztító keleti hordától.

A tatárok minden elérhető magyart az utolsó szálig elpusztítottak, az elfogottakat lefejezték, a településeket a földdel tették egyenlővé. Ezért a vész elmúltával IV. Béla telepeseket, vetőmagvakat, tenyészállatokat, szakembereket hozatott be és újra felépítette az országot. A nyugati hatalmak megrettentek a barbár " sárga veszedelemtől ", ezért kölcsönössel segítettek megerősíteni védőbástyájukat, Magyarországot.

IV. Béla király, akit második honalapítónak is emlegetnek, újra felépítette az országot és élete fő céljának tekintette a tatárok elleni megelőző védekezést. Ennek rendelte alá külpolitikáját, egyedülálló tekintélyét. Ezekről később így nyilatkozott: " Árpád nagyfejedelem véréből eredő, Isten kegyelméből uralkodó apostoli királyi méltóságunkat lealacsonyítva a kereszténység javáért, határaink biztonságáért két leányunkat elköteleztök a halicsi és krak-

kói, a harmadikat pedig a lengyel Szégyenlős Boleslaw herceghez nőül. Fiunkat, Istvánt pedig a keresztény hit védelmében a kun Erzsébettel házastottuk össze...." Köztudomású, hogy nevet, rangot, tekintélyt kölcsönzött bármely uralkodónak, ha az Árpád-házi volt. Az apostoliság pedig II. Szilveszter pápa által adományozott, de Istentől elrendezett kiváltságok birtoklásával járt és a világ összes uralkodója fölé emelte a mindenkori magyar királyt, aki így a földi királyok királya volt.

IV. Béla az országot belső intézkedésekkel is felkészítette egy esetleges újabb tatár támadásra. Rendeletére országszerte megkezdődtek a várépítkezések. Személyesen látogatta meg azokat a helyeket, amelyek sikerrel ellenálltak a tatároknak. Ezért jött erre a vidékre is 1246-ban.

Az egykorú feljegyzés szerint, miután a király megparancsolta I. Csák Péter királyi kardhordozónak, hogy építtessen várat a cseszneki hegy fokán, "...az Sassok Fészkeinek alatta, az Nagy Förtésnek ejözik vala kicsinyég..." Tehát a mai Szépalma területén tartózkodott, bizonyára vadászott.

A későbbiek folyamán nagy mennyiségű és kiváló minőségű épületfát vittek innen a cseszneki vár felépítéséhez.

IV. Béla fia, István herceg / Árpád-házi Szent Margit testvéröccse / 1260-ban Porvát a környező területekkel, így a Nagy Förtéssel együtt a szentmártoni / pannonhalmi / bencések bakonybéli kolostorának adományozta.

Két év múlva a király is megerősítette fia adományát. 1264-ben pedig Mindenszentek ünnepén Porván tartózkodva oklevelet adott a bakonybéli apátságnak. A hivatalos ügyek végeztével a király és kísérete vadászat alkalmával ismét felkereste a Nagy Förtést.

Az 1325. december 12-én kelt oklevél alapján Károly Róbert királyi tulajdonba vonta Szépalmat, egyúttal más birtokokkal kárpótolta II. Csák Pétert. Ezután közel száz esztendeig királyi birtok maradt a terület. Ebben az időben a király megbízásából Fóny Balázs győri főispán és cseszneki várnagy rendelkezett a Nagy Förtés / Szépalma / felett.

1333-ban János bakonybéli apát panasszal fordult Erzsébet királynéhoz, mert "... Fóny espány uram emberei kanászaikat megverék vala, és kolostorunknak valamely sok sörtés-marháját erőnek erejével az Nagy Förtési hállásukra üzetvének vala..."

A királyné megdorgálta Fónyit és meghagyta, hogy máskor ne háborgassák az apátság jószágait.

Magyarország területe történelme során az 1340-es, 80-as években volt a legnagyobb. Három tenger mosta a határait.

Nagy Lajos király / 1342-1382 / sokat utazott, de főként háborúzott a hatalmas birodalomban; Nápolytól Litvániáig, Velencétől Tatárországig... Így kevés ideje maradt az ország belső ügyeinek rendezésére. Apróbb ügyekkel nem ért rá foglalkozni.

Ekkortájt nemcsak egymás állatait hajtották el a tulajdonos szomszédok, hanem a birtokhátárok is gyakran a vita tárgyát képezték. Egyik alkalommal Nagy Lajos királynak kellett közbelépnie. 1372. augusztus 8-ának reggelén a király bírósága: Fenyőfői János és Imre veszprémi éneklőkanonok, valamint a farkasgyepői Himfy Benedek volt bolgár bán, a bíróság elnöke. A bakonybéli apátság részéről Teveli András tiszt és János mester éneklőkanonok, a másik oldalon Csenik Péter és özvegy édesanyja, meg néhány jobbágy jelent meg a vitatott helyszínen. Ez a bizottság bejárta a területet, tanulmányozta a korábbi határjeleket, okleveleket és ítéletével a király birtokában hagyta a mai Szépalmat.

Zsigmond király 1392. március 10-én Budán kelt oklevelével került a Nagy Förtés Garai Miklós bán és testvére János birtokába. A veszprémi káptalan 1392 őszén iktatta be forgalmilag a Garaiakat, de ők a területet már korábban birtokolták. A nemzetség ettől kezdve az utolsó Garai / Jób / haláláig, több, mint nyolcvan esztendeig birtokolta a Nagy Förtést. Érdekes megjegyezni, hogy a bakonybéli apátság még a Garaiakkal is perben állt a terület tulajdonjogáért.

A Garaiak 1439-41 között Porván kolostort és kápolnát emeltek a magyar alapítású pálos szerzeteseknek. Mint köztudomású, Remete Szent Pál a pálosok védőszentje. Így a szerzetesek maguk is a földi hívságoktól való elfordulást, a magányt, a remetéskedést és az Istennel való kapcsolatot keresték. A bensőséges elmélkedés, a hitben való elmélyülés fokozása céljából az egyik barát még a kolostorból is remeteségbe vonult ide a Saskút közelébe.

Özséb testvér, az isteni első remete a mai ember számára elképzelhetetlenül nehéz körülmények között élt: nyáron mezítláb járt, télen facipőbe dugta fagyos lábait, élelmét maga gyűjtötte. Erdei széna volt a fekhelye, takarója, párnája. Tövises ciliciumot / vezeklőövet / viselt durva, szöttes csuhája alatt a meztelen testén; és megkorbácsolta magát, ha kísértést érzett a bűnre. Fennmaradt töredékes feljegyzéseiből ítélve mégis boldog volt: "... az kútvizének szüntelen csobogása, az Isten szellemétől átlengedezett fák lombjainak susogásával olvad össze... Az angyalok éjjelenként elragadó égi hangon zengedezvén az Úr dicsőítésére zsolozsmáikat... Imáim sóhajtásimmal egyesülvén illatos áldozatképpen emelkedének a Teremtő zsámolyához..."

A világuralomra áhító törökök a XV. század közepére már meghódították Ázsia nagy részét és Dél-Európát. De a magyaroktól többször is vereséget szenvedtek.

Aztán 1456-ban minden addiginál erősebb sereggel, 200 hajóval, 300 ágyúval és 150000 emberrel támadtak az ország déli részére. Mindenáron be akarták venni Magyarország legfontosabb végvárát, Nándorfehérvárt. Hunyadi János fővezér 17 napi kegyetlen öldöklés végén, 1456. július 21-én délben győzött a többszörös török túlerő fölött. Ezzel elhárította a keresztény civilizációt fenyegető veszélyt, a kereszténység megsemmisítését.

A művelt világ örvendezett.

III. Callixtus római pápa elrendelte, hogy amíg keresztény ember él a földön, addig a világ összes templomában minden délben harangozzanak a magyarok nándorfehérvári győzelmének emlékére. / Harangoznak is. /

A leírások szerint Pál bakonybéli apát és Szömörke udvari tiszt vezetésével 60 fő bakonybéli és szépalmai legény is vitézül küzdött a győztes nándorfehérvári csatában. Közülük 44-en haltak hősi halált.

Mátyás király 1483-ban kedvelt kincstárnokának, ausztriai győzelmei részesének, Szapolyai Istvánnak adta a mai Szépalmat és számos más birtokot. István félországnyi vagyonát és 72 várát fia, János a későbbi magyar király örökölte. A Szapolyaiak, más néven Zabolák ismerték és szerették ezt a vidéket. Emléküket őrzi István testvérének, Perneszi Pálné Orsolyának a porvai templomban található márvány sírköve. Valamint itt, Szépalma szomszédságában a Zabola-erdő.

A török továbbra sem mondott le világhódító tervéről, ezért 1526-ban II. Szolimán szultán hatalmas erővel Magyarország meghódítására indult.

Kellő összefogással győzhetett volna a magyar sereg, de nem így történt. A nyugati hatalmak vonakodtak segítséget adni, a római pápa sem mérte fel a veszély nagyságát, és a törökök csengő aranyakért maguk mellé állították a magyarok némely szövetségesét.

Szapolyai János alávaló hazaárulása, hogy nyolcvanezer főnyi jól felszerelt és korszerűen kiképzett hadserege élén tétlenül szemlélte, hogyan veri szét a többszörös török túlerő a gyermek magyar király, II. Lajos maroknyi hadát. Tette ezt azért, hogy ő lehessen a magyar király. Lett is. De milyen árat fizetett ezért az ország!?

A TÖRÖK IDŐK, HADAKOZÁSOK

Az 1526. augusztus 29-i mohácsi csatavesztés után a Nagy Förtés, a többi dunántúli Szapolyai birtokkal együtt az enyingi Török családdé lett. Pontosán nem tudjuk, hogyan. Mert akkor két király is volt az országnak, de I. Ferdinánd a bécsi király a birtokbaszálláskor még nem uralta a vidéket. Szapolyai János király pedig a Török család ellensége volt.

A török csapatok akkor még nem jutottak erre a vidékre, ezért Török Bálint, a dúsgazdag földesúr erősen gazdálkodott. Szép gyümölcsösöket, főként almásokat telepítettett Csesznek és a Nagy Förtés környékére. A Förtés lejtőin különösen díszlettek az almafák és rajtuk nagyon szép álma termett.

Ezektől a szép almásoktól kapta mai nevét a Nagy Förtés.

Az új név keletkezését nem lehet egyetlen dátumhoz kötni, mert hosszú évtizedek alatt kapta mai formáját. Az ezer-öttszáznegyvenes években még Szép almáskertekről találunk feljegyzéseket. A későbbi iratokban Szép Alma, végül így egybeírva Szépalma szerepel. Persze ezzel egyidejűleg, főként az első időkben Nagy Förtés, a későbbi írásmód szerint Nagy förtés megnevezést is találunk.

A feljegyzések szerint az ezeröttszázas évek közepétől jelentősen fejlődött a település. Ugyanis a közelgő török veszély elől a tulajdonos Török család Szépalmaára menekítette féltebb állatait, értékeit.

A két király közötti viszályok idején Török Bálint, érdekeinek és lehetőségeinek megfelelően előbb I. Ferdinánd oldalán állt, de már 1537-ben János királyhoz pártolt. Jánosnak nem volt más választása, minthogy az idegen kézre került egykori birtokait az új tulajdonosnak adományozza.

1541. augusztus 29-én, a mohácsi csata évfordulóján az Óbudán táborozó Szolimán török szultán magához kérte vendégségbe Buda várából az elhunyt János király egyéves fiát. A királyfit rövid útjára elkísérte az ország negyven legrangosabb főura, köztük Török Bálint is. Közben a janicsárok vizontlátogatást színelve előzőnlötték Buda várát és végül lefegyverezték az őrséget.

Török Bálint veszélyt sejtve sietett volna távozni a pazar vendégeskedésből, de a szultán marasztalta, mondván: "Várjál nagyuram, még hátra vagy az fekete leves!" / a kávé / /Még ma is használjuk ezen mondást, ha veszély közeledtével számolunk./

Török Bálintot a konstantinápolyi Héttoronyba vitték a törökök és ott is halt meg fogolyként.

A szultán keresztfiává fogadta a kis János Zsigmond királyfit és megígérte, hogy nagykorúságig védelmezni fogja, majd kivonul Buda várából. Tudjuk, hogy fegyverrel kellett kivenni a törököt Budáról 145 év múlva.

Török Bálint elhurcolása után felesége és fiai ismét Szépalmán húzták meg magukat, és mert nem tehettek másként újból I. Ferdinánd hűségére tértek. A király Szépalmat is meghagyta a birtokukban, de a család itt sem érezte magát biztonságban az időnként a környéken is garázdálkodó pár száz, néha több ezer főnyi török miatt.

Ilyen portyázó csapat dúlta fel a porvai pálos kolostort és kápolnát 1545 körül. A menekülő szerzetesek átmenetileg Szépalmán bújtak meg, majd a rend pápai kolostorában találtak otthonra.

Rátkay Pál pápai és Thelekessy Imre veszprémi kapitányok itt Porva-Szépalma mellett verték szét Veli aga négyezer főnyi portyázó seregét 1549-ben. 600 foglyot ejtettek. Győzelmük jeléül 13 török zászlót küldtek I. Ferdinánd királynak.

A bakonyi rengeteg közepén álló Szépalmat keletre Mór felé és a Cuha-völgyön keresztül sokszor megkerülték a török seregek. Ennek ellenére a település, mint a Győr és Bécs kapu-

ját jelentő cseszneki vár hátországa, jelentős szerepet töltött be a mintegy 150 éves török jelenlét alatt.

Szépalma és környéke a török által megszállt terület, a hódoltság és a Magyar Királyság, sőt két Magyar Királyság határmezsgyéje lett. Ebből következett, hogy az itt élő nép gyakran két-három úrnak is adózott, de néha bizony egyik sem védte meg ellenségeivel szemben. Ezen felül ez a terület az állandó végvári harcok színtere volt.

A törökök főleg az ország sík vidékét, tehát az alföldeket szállták meg. A hegyvidékkel nehezen boldogultak. Éppen ezért a megszállt, úgynevezett hódoltság és Magyarország jobban védhető határán végvárrendszert hoztak létre a magyar királyok. Ez a rendszer egyidőben 100 végvárat foglalt magán. A végvárrendszer a maradék Magyarországon kívül védte, sőt megvédte Nyugat- és Észak-Európát a világalomra törő törökökkel szemben.

Az akkori viszonyokra és a szépalmai emberek mentalitására jellemző a történet, amelyet így írt le a krónikás: "... az nagy csatából menekülvén, valami három, nehéz sebben leledző terek az Szép Almára vonszolódván vala, kegyelemért esedezvén vala..." A szépalmiak, az akkori szokásokkal ellentétben nem verték őket agyon, hanem friss szénára fektették, bekötözték sebeiket és "... eb hitük ellenére, ámbátor egészségükre Szent Márton hegyi borral itaták őket vala..."

Becsülendő a szépalmiak humánus eljárása, de valószínű, hogy az emberbarátságon felül egyéb praktikus cél is vezérelte őket: ugyanis ha a magyar útra kelt, rendszerint magával vitt egy megbilincselte törököt. Ezért a magyar katonaság nem bántotta, sőt segítette, mint török foglyot kísérő hazafit. Ám ha törökök tűntek fel, akkor a magyar kezére került a bilincs és szintén bántatlanul teheték a dolgukat.

Igyekeztek életben maradni, boldogulni, ám rengeteg ember elesett a harcokban. Sokakat, néha több tízezer embert fogságba vittek, de százezer magyar egyidejű rabságba hurcolásáról is írnak a krónikák. Mindezek felül, akik nem bírták az itteni vérzivataros időket, azok a jobb élet és egyáltalán az életbemaradás reményében csapatosan menekültek előbb délre, a mai Szlavónia és Horvátország területére, az Eszterházy püspök birtokaira. Később a felvidékre özönlöttek, amely ma Szlovákia.

Török Bálintnak a környéken vitézen hadakozó fia, Ferenc írta Nádasdy Tamás dunántúli fővezérnek: „Látó embereim úgy írják, hogy a terek szándéka ide erán volna.” Később így számolt be az eseményekről: "... meg akarták lopni az terek az Nagy Förtést vala, nem különben az külső várat vala..." Tehát Ferenc hadnagy kémei törökök közeledését jelezték, és ők tényleg támadtak.

Török Ferenc, Wathay Lőrinc kapitány vezetésével és hajdúival visszaverte a támadókat. A győzelemről 1561 december 31-én számolt be levélben Ormányi Józsa.

1568 március 5-én Csaby Ákos és László deák, Miksa király komisszáriusai összeírták Szépalma jóvedelmét és azt a cseszneki vár bevételeinél tartották nyilván. Minthogy akkoriban a település a vár tartozékaként szerepelt. A feljegyzésekben említették az olasz Samaria Fernando de Specie Casát, mint Szépalma jószágkezelőjét.

Wathay Lőrinc kapitányról írta fia, Ferenc a legendás törökverő: "... az Szép Almáson is gyakran vígan lakott vitézlő népével, igen vígan lakó ember vala..." A mulatós Lőrinc kapitány 1573-ban egy "igen víg lakás után", azaz ittasan elsütött egy ágyút, amely felrobbant és őt szétépte.

Szinán pasa török vezér 1594-ben 150000 fős sereggel támadt a vidékre. Az egész vártartományt védő 18 lovas és 30 gyalogos magyar katona / negyvennyolc fő a százötvenezzerrel szemben!!! / természetesen elvesztette az ütközetet.

Szépalma is török uralom alá került. Az épületeket kifosztották, felgyújtották, a takarmányt elvitték. Ám adóztatni nem tudták, mert népe hősi halált halt vagy menedéket talált az erdő rengetegében, a hegy barlangjaiban. Ezen felül, még jószerével be sem rendezkedhetett a

török, mert négy év múlva, azaz 1598-ban már vissza is foglalták Pálffy, Brenstein, Nádasdy és Schwarzenberg seregei.

Ebben az időben a magyarok már az osztrákokkal karöltve verték a törököt. A spanyolok, franciák, olaszok pedig a töröktől való félelmükben némi pénzt és zsoldosokat is küldtek a magyar vitézek segítségére. A pénz jól jött, de a nyugati zsoldosok nehezen bírták az itteni embertelen körülményeket, életfeltételeket, és arattak közöttük az állandóan dühöngő járványok. Számos vélemény szerint a magyarokat a kegyetlenül savanyú vörösbor mentette meg a kihalástól, melyet viszont az elkényeztetett nyugati katonák nem ittak meg. No, és tény, hogy a zsoldosokat nem fűtötte a hazaszeretet. Annak harcoltak, aki többet ígért. Sokszor lefizették őket a törökök. Ezen felül raboltak, gyilkoltak, erőszakoskodtak.

Az ezerhatszázas évek elején a zsoldosok garázdaságait tetézte a bécsi udvar megváltozott magatartása: a háborúskodások során alaposan kiürült az udvari kincstár. Ennek feltöltésére koholt felségárulási pereket indítottak a leggazdagabb magyar főurak ellen. A perbefogottakat lefejezték és vagyonuk a kincstárra szállt.

A dúsgazdag Bocskai István évtizedekig hűségesen szolgálta a bécsi császár-királyt, de amint visszavonult birtokára, őt is perbe fogták. Am Bocskai ellenállt, szabadság harcot hirdetett a Habsburgok ellen és a hódoltsági területeken kívül hamarosan a hatalma alá vonta az egész országot. Bocskai katonáinak zöme az elbocsátott, vagy megszökött fegyveresekből az állatkísérést is vállaló hajdúkból verbuválódott, ezért a Bocskai-katonákat hajdúknak nevezték.

Csapatai 1605-ben foglalták el Szépalrát. De ennek Szépalma szempontjából alig volt jelentősége, mert egy év múlva a bécsi béke értelmében ismét Rudolf császár-királyé lett a terület.

A bécsi béke nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, de jelentős eredményeket is hozott. A hazai sikereken kívül ma is példaértékű cselekedete Bocskai fejedelemnek, hogy a világon először ő iktatta törvénybe a szabad vallásgyakorlatot. A művelt világ az óta is tiszteli emlékét.

Sajnos, a bécsi udvar magyarellenessége nem szűnt meg. Például titokban magyarelles támadásokra ösztönözte a törököt. Egyre nőtt az elégedetlenség az országban és 1619-ben kitört és hamarosan az egész országban győzött a Bethlen Gábor vezette második Habsburg-ellenes szabadságharc, más néven felkelés. Bethlen Gábor hadait felkelőknek nevezték.

A szépalmai legények Kutasy Mihály vezetésével vonultak a Bécset ostromló Bethlen Gábor táborába.

Érthető, hogy az örökké vérző magyarság csak ereje végső megfeszítésével tudott egyidejűleg győzelmes csatákat vívni a csehekkel, osztrákokkal és a törökökkel, ezért Bethlen 1622. január 6-án békét kötött II. Ferdinánd bécsi császár-királyal.

Még ebben az évben a király részére Eszterházy Miklós nádor vette birtokba Szépalrát.

Az Eszterházyak szintén az egyik honfoglaló vezértől származnak. Kezdetben Estorásnak, Esterásnak, Esterhasnak, Eszterháznak hívták őket. Később Esterházyra, vagy Eszterházyra módosult a nevük. A család egy része ma is s-sel, míg a többiek sz-szel írják a nevüket. Az idők folyamán számos ágra és többszáz főre nőtt a család. Az örökké királyhű Eszterházyak hercegi, míg a néha hűtlenkedők-kuruckodók csak grófi címet kaptak.

1632-ben ismét a török dúlta ezt a vidéket. Szápárt négyezer, Görödöt nyolcezer akcse adó fizetésére kötelezte, de Szépalrát nem tudta elfoglalni.

A pénzbeni adón felül a török élelmiszer dézsmára és gyalogos vagy fogatos ingyenes robtra is kötelezte a meghódított területek megmaradt lakosait. Néha a Bakonyból még Konsztantinápolyba is kellett gerendákat vinni hosszúfuvarba, várépítkezéshez, amely hosszú hónapokat vett igénybe.

Az előző, mintegy száz év állandó hadakozásaiban a megmaradt magyarság megedződött, életformájává vált a hadviselés. A harcok szüneteiben csupán virtuskodásból életre-halálra

menő bajvívásokban vettek részt, vagy hadi vállalkozásokra, töröklesre mentek. Balassi Bálint végvári tiszt-költő, végül hősi halott " A végek dicséretére " című versében a világ legszebb-legjobb tevékenységének tartja a hadakozást, sebesülést, hősi halált. " Vitézek! Mi lehet e széles föld felett szebb dolog az végeknél...? "- teszi fel a választ magába foglaló kérdést. Végül ő maga is hősként esett el Esztergom ostrománál.

A Bakony magyarjai jól védhető, titkos menedékhelyeket rendeztek be a hegység barlangjaiban, szikla szorosaiban, mocsaraiban. Ide rejtették el állataikat, terményeiket, és ha a sors úgy hozta, maguk is itt kerestek menedéket.

1635-re ismét elűzték a törököt erről a vidékről és a király Kutasy Mihálynak adományozta Szépalmás.

1636-ban Eszterházy Dániel, Miklós nádor öccse a császári dinasztiához való hűségéért, III. Ferdinánd királytól megkapta Szépalmás. Az oklevél szerint: "...egyetemben és fiaságra és egymást öröklési joggal..."

1640. március 30-án kelt levelében Eszterházy Miklós írta István nevű fiának: "Aszerint a szépalmai állapotot sem kell úgy hagyni, hanem oda is bizonyos embert kell prointerim küldeni, mert Dániel uram most Dunántul lévén arra nem érkezik."

Az Eszterházyak a királytól kapott birtok mellé a szomszédos területekből is vásároltak.

1656. június 12-én III. Ferdinánd király rendeletével megerősítette az Eszterházyakat birtokukban. Ezen döntés ellen a bakonybéli főapát tiltakozását jelentette be.

Egy 1675-ből származó feljegyzés szerint a pallosjoggal bíró Eszterházyak, cigány hóhéraik révén Szépalmán is hajtottak végre halálos ítéletet, bizonyos Botos Gáboron, mert: "...meggyilkolt egy ártatlan asszonyi állatot..."

Kovács Zsigmond egykori krónikájában írja, hogy az újabb Habsburg-ellenes szabadságharc idején Thököly Imre fejedelem kurucai 1683. június 2-án foglalták el Szépalmás. Az egészen rövid kuruc jelenlét után ismét a császár-király hívei, az Eszterházyak birtokolták a területet.

Szépalmán a török időkben, hullámzóan ugyan, de fellendült a szarvasmarha- és a lótarás. Rengeteg csataló és élelmiszer kellett a hadaknak.

A törökök végleges kiűzése, az ezerhatszáz évek vége ismét mérhetetlen pusztulást hozott a környékre, így Szépalmára is. A törökellenes harcokban jelentős számú zsoldos és kalandor is részt vett, de sokan mások is a meggazdagodás lehetőségét látták a zűrzavaros időkben. Ami értéket meghagytak a 150 éves kegyetlen hadakozások, azt ezek a gátlástalan alakok csikarták ki a maradék magyarságtól.

Az ország nyomorúságát tetézte, hogy Lipót császár-király az 1689. szeptember 8-i rendeletével duplájára emelte az ország adóját. Ám ez sem volt elég. A király december 24-i rendeletével újabb adókat követelt. Egyúttal erős ütemben kezdte felrobbantani a megmaradt magyar várakat. Az embertelen intézkedések, sanyargatások elvetették egy újabb Habsburg-ellenes szabadságharc magvait.

A leggazdagabb magyar főurat, II. Rákóczi Ferencet is elfogatta a bécsi udvar és ki akarta végeztetni. De ő megszökött és 1703-ban az elkeseredett magyarok élére állt. Talán érdemes megjegyezni, hogy Rákóczit a bécsújhelyi börtön ugyanazon cellájába zárták, ahonnan nagyapjának, Zrínyi Péternek az útja 1671-ben a vérpadra vezetett.

Rákóczi sikereire jellemző, hogy hónapok alatt kiűzte a császáriakat és Bécs meg a cseh tartományokat fenyegette. Rákóczi híveit szintén kurucoknak, amíg az osztrák-pártiakat labancoknak nevezték.

1704-ben már Szépalma is a kurucok kezére került. A települést a fejedelem meghagyta hős tábornoka, Eszterházy Antal birtokában.

Az 1704 és 1709 közötti dicsőségben és megpróbáltatásokban egyaránt gazdag időkben Vak Bottyán / Bottyán János /, a legendás kuruc generális többször is megfordult Szépalmán.

1707. december 25-én Eszterházy Antal Sümegen vette át a dunántúli fővezérséget. Ebben az időben Szekeres kuruc kapitány csapatával Szépalmán tartózkodott téli szálláson.

Eszterházy Antal tábornok 1708 szeptember 8-i levelében így számol be Bercsényi fővezérnek a Szépalma-Cseszneki harcokról: "Haiszter (császári tábornok) is látván, hogy Balogh Ádám uram szerencsésen általesett az ráczságon (a rácok-szerbek is a magyarok ellen harcoltak) Simontornyától Csesznek-Szépalma felé vette útját, remélvén, hogy kezeihez vehetné, de megcsalatott reménységében...mert odaérkezvén Haiszter, feles embere hagyta ott fogát. Considerálván annak okáért, hogy több veszedelmét okozá népének ott maradásával, mint hogy nyereséget remilhetne. Mintha megütötték volna Haiszternek az orrát, Pápára recipiálta magát..." Amint a leveléből kitűnik, az osztrák tábornok nagy veszteségeket szenvedett Szépalma és Csesznek alatt, ezért abbahagyta a harcot és csapatával Pápára vonult

Eszterházy Antal kuruc tábornagy vagyonát a bécsi udvar elkobozta, de később visszaadta.

1711-ben Szatmáron békét kötött Rákóczi fővezére, Károlyi Sándor és a császár fővezére Pálffy János horvát bán, mindkettő magyar főúr.

Talán érdemes megjegyezni, hogy a békekötés előtt mintegy két héttel meghalt I. József császár- király, Pálffy ezt eltitkolta és kierőszakolta a békét. Tudta, hogy a 200 éven át állandóan vérző-pusztuló országnak-népnek békére van szüksége.

A Szatmári békével új fejezet kezdődött Magyarország, így Szépalma történetében is.

SZÉPALMA TÖRTÉNETE AZ 1848-49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC VÉGÉIG

A közel 200 éves háború szomorú mérlege a következő: A harcok kezdetén Magyarországnak annyi lakosa volt, mint Angliának. A háború végeztével viszont nem érte el az angolok lélekszámának a 19%-át. A településeknek mintegy 78%-át tették a földdel egyenlővé. A megmaradt épületek is romosak, gyakran lakhatatlanok voltak. Az állatállománynak több mint 80%-a kipusztult. Az ország nemhogy nem tudott lépést tartani a fejlődéssel, de hátrább tartott, mint 200 évvel korábban.

De Magyarország megvédte Nyugat- és Észak-Európát a török világhódítók ellen.

A jutalom? A bécsi udvar az ország dél-keleti részét, a termékeny Bánságokat és a hadászatiag nagyon fontos Nándorfehérvárt a török mellett harcoló Szerbiának ajándékozta. / Nándorfehérvár ma Belgrád, Jugoszlávia fővárosa. /

Az osztrák hadvezetés a királlyal egyetértésben a török kiűzése után a régebbi magyar birtokoknak csak akkor adta vissza ingatlanjaikat, ha igazolni tudták jogcímüket és fegyverváltság címén magas illetéket fizettek a kincstárnak. III. Károly Magyarország határain határőrvidékeket hozott létre, ahová a magyarság ellenségeit, románokat, szerbeket, cseheket és hasonló népséget telepített. Ezeken a vidékeken magyar ember le sem telepedhetett. Ezeken felül felrobbantotta a még megmaradt magyar várakat, hogy elejét vegye egy újabb Habsburg-ellenes felkelésnek. A fenti intézkedések is okai voltak az első világháború utáni ország csonkításnak, amikor is Magyarország területének több, mint kétharmadát a szomszédainknak ajándékozták a győztes Antant hatalmak.

Köztudomású, hogy alig van jelentősége a " mi lett volna, ha " kifejezésnek, mégis ide kíváncsodik: Ha a magyar annak idején nem vállalta volna Nyugat és Észak megvédését, hanem összefogott volna a világrengető törökkel, bizony ma másképpen rajzolnák Eurázsia térképét.

Szépalma és a környék ügyes-előrelátó gazdái, az Eszterházyak nem várták meg a cseszneki vár felrobbantását, hanem kiszórták a fegyvereket, betömtek a lőréseket és várkastélynak, lakóépületnek minősítették fészüküket. Meg is menekült Bécs bosszúja elől.

A csatározások és dühöngő járványok után még mindig akadt néhány bujdosó magyar a Bakony rengetegében. Ők oda mentek, ott telepedtek le, ahol társakra, esetleg romos hajlékokra találtak. Félték az esetleg visszatérő valamely ellenségtől és az országban kóborló haramia banditáktól. Így a harcok elültével Szépalma sem települt újjá azonnal.

Lipót király megbízásából Kollonics püspök már 1689. augusztus 22-én rendeletet adott ki " Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn ", azaz " A magyar királyság berendezésének műve "-címen, amely egyebek mellett a betelepítéssel is foglalkozik. A németek betelepítését elsősorban a " forradalomra és nyugtalanságra hajló " magyar lakosság " mérséklésére " sürgette.

A török idők és általában a harcok elmúltával a viszonylagosan sűrűbben lakott északi és észak-nyugati területekről földesúri engedéllyel, de a nélkül is költöztek magyar telepések az ország elnéptelenedett vidékeire.

Lipót rendeletét megerősítette az 1722-23 évi pozsonyi / ma Szlovákia fővárosa / országgyűlés, amely kimondta, hogy az országba betelepülő földművesek 6 évi, az iparosok pedig 16 évi állami adómentességet kapnak. / a gyakorlatban a kedvezményeket 2-3 évre kurtították. /

Veszprém megyébe 72%-nyi német, 19%-nyi magyar és 9%-nyi szláv / tót, szerb, horvát, cseh, stb..../ telepedett le. Benépesítve a vidéket.

A szaporodást az is segítette, hogy a fegyverforgatásból kiöregedett egykori vitézek 14-18 éves lányokat vettek feleségül, akik hosszú időn át szültek, gyereket neveltek, gyarapítván a nemzetet. A fentieknek és a mérhetetlen élni akarásnak köszönhetően az ország népessége száz év alatt megkétszereződött.

Magyarország sokat köszönhet a betelepült németeknek, akik mindennapi szorgalmukkal, kitartásukkal eleven példát adtak a munkától elszokott, hadakozni vágyó, szalmaláng természetű magyarságnak.

Az ezerhétszázas évek első felében Szépalma az idősebb I. gróf Eszterházy Ferenc / 1670-1746 / tulajdonában volt. Birtokaira, így Szépalma is jobbra délnémet területekről származó, római katolikus németeket telepített. Szépalmán és környékén még 1776-ban is német volt az anyanyelv. 1720-tól az 1816. év közepéig német nyelven anyakönyveztek.

Feljegyezték, hogy a telepesek betegeikhez a zirci ciszterciektől kértek papot, de esküvőre a cseszneki ferences káplánhoz jártak. 1735. január 15-én, Remete Szent Pálnak, a pálosok védőszentjének ünnepén Paczner János zirci ciszterci atya tartott szentbeszédet, és abban kérte a pálosok pápai perjeljét, hogy Szépalma lakosait csatolja egészen a zirci egyházhoz. Ettől kezdve 1951-ig a zirci ciszterciek végezték Szépalma lakosainak lelkigondozását. Zircről jártak ki, mert itt nem volt paplakás. Viszont Szépalma egyházjogilag Oszlop / Bakonyoszlop / filiájának, leányegyházának tartották.

Valószínű, hogy a fenti kettősségből adódott egyes történészek tévedése, miszerint Szépalma Zirc külterületi lakothelye volt. Ezzel szemben a valóság az, hogy Szépalma közigazgatásilag, vagy területileg sohasem tartozott Zirchez. Végig a lelki gondozás szintjén maradt a kapcsolat. Ide kívánczik, hogy több forrásmunka külön családként említi az Eszterházyak cseszneki és galántai ágát. Itt az az igazság, hogy Szépalma tulajdonosa, a cseszneki ág sokáig használta a galánthai előnevet. Tehát egy családról van szó. Számos történetíró viszont összetéveszti az Eszterházyak cseszneki és cseklézi ágát.

Szépalma mindig prédiom, tehát major volt. Az 1720-as években is majorként építették újjá, helyi építőanyagokból. Birkát, lovat, szarvasmarhát tartottak Szépalmán és disznókat makoltattak a környék erdeiben.

Eszterházy Ferenc gróf közéleti életet is élt. 1723 november 3-án Sayghó Benedek pannonthalmi főapát Veszprém megye pápai gyűléséről írt, amelyen jelen voltak: "... Eszterházy József és a másik idősebb Eszterházy Ferencz." Azt is feljegyezték, hogy 1734-ben Eszterházy Ferenc perben állt a bakonybéli apátsággal egyezkedő ifjú Eszterházy Ferencsel, Mária Terézia királynő későbbi főkancellárjával.

Az egykorú feljegyzések szerint ebben az időben Szépalma egyidejűleg igényt tartott a bakonybéli bencés apátság, a pápai pálosok, az Eszterházyak, sőt az ugodi várnagy is.

1733-ban Eszterházy Ferenc kérte a bécsi udvartól Szépalma és környékének javára írását, ezen birtokokban történő megerősítését. Beadványára 1733. március 6-án válaszolt gróf Batthyán Lajos főkancellár. Ebben a leiratban kérte Eszterházyt, hogy több és meggyőzőbb, mindenekelőtt írásos bizonyítékot küldjön az ügy kedvező elbírálásához. Egyébként írta válaszában, hogy: "... az groff uram magas jóakarattyába ajánlom magam Ő alázatos szolgálja... groff Batthyán Lajos főkancellár."

Persze, hogy a kancellária nem tartotta hitelesnek Eszterházy bizonyítékait, amikor például 1732 április 24-én az alábbiakat vették jegyzőkönyvbe: "Szerentsés Istvány és Török Mártony teszeriek, meg az tamási Répa Symony ugy tudják, hogy..." és töviről-hegyire körülírták Szépalma területét. Egy 1730-ban kelt oklevél szerint: "Stephanus Jakab és Tamassy Lakner István ugy hallotta, hogy..." és a továbbiakban leírták, hogy a birtok határai pontosan a határjeleknél húzódnak. Nyilvánvaló, hogy a bécsi udvar nem adhatott hitelt olyan kitételeknek, hogy "ugy tudják" meg, hogy "ugy hallotta".

Minden birtokvita ellenére az Eszterházyak sajátjukként kezelték a területet.

Gyakran hivatkoztak az 1633 március 19-én, Bécsben kelt oklevélre, miszerint II. Ferdinánd császár- király engedélyezi báró Eszterházy Dánielnek, hogy: "...bárhol a birodalomban birtokot szerezzen". Későbbi oklevelek tanúsítják, hogy az akkor még báró Eszterházy Dániel: "...Csehországon is szerzett birtokot". Érdemes megjegyezni, hogy ennek a Dánielnek és rábadoroslói gróf Rummy Juditnak a fia, János 1683. november 17-én "...az győri vár megvédése körül tanúsított vitézi tetteiért..." grófi címet nyert.

A következő évben, 1684-ben jegyezték fel János grófról: " Budán Esterhás Jánosnak / akkor még Esterhásoknak hívták a későbbi Eszterházyakat / nagy becsületre szolgált az harczban való létele."

Egy 1731 július 12-i feljegyzés szerint Szépalma ispánja legeltetést engedélyezett Geprgius Rácznak és Provinkus Jakabnak: "... az borz lukaktól, az Répás akolig legyen száz halomig, Bakon hegytetőig, Fenyőfőig és Som hegyig...."

1732 júniusában Stephanus Molnár Laffefhäre Lipora és Jarens Mátyás kapott favágási engedélyt: "... az méltóságos Eszterházy groff uram engedelmibül vághatnak mindennémü háborgatás nélkül..." Később ezt írták a három személyről: "...Szép Almánál fát vágottak és hordottak... Ispány uram sem Szólott Ellene."

A birtokvita néha fellángolt, máskor elcsendesedett, de 1755. június 28-án is tárgyalták Szépalma hovatarozását. A korabeli feljegyzés szerint a bizottság tagjai voltak: " Kőrösi Ferenc Veszprém Vármegye egyik esköttye, Vásárhely Nagy István Veszprém Vármegye egyik fő Szolga Bírāja, Zámon György uram és Teszéri Sággy Pál uram."

Ez a bizottság is Eszterházy birtoknak ismerte el Szépalmat.

Eszterházy Ferenc gróf után ifjú rokona, II, gróf Eszterházy János és karancsberényi gróf Berényi Borbála fia V. Imre / 1722-1792 / birtokolta Szépalmat.

III. Károly császár- király halála / 1740 / után a nőági örökösödési jog a Pragmatica Sanctio értelmében annak legidősebb leánya Mária Terézia került a trónra.

Az ifjú királynő tudta, hogy nem szabad és nem lehet kizárni az uralkodásból a monarchia leghatalmasabb tagját, Magyarországot, ezért elődeivel ellentétben magyarbarát politikát folytatott. Tőle ered az adóztatásra vonatkozó, ma is használatos szállóige, miszerint: " Előbb etetni kell a birkát, ha nyírni akarod."

Magyar testőrséget tartott, amelyben főúri ifjak szolgáltak, közben megismerték és megszerették a főúri szokásokat, életmódot. Mária Terézia testőrségébe került már 21 éves korában Szépalma későbbi gazdája V. Eszterházy Imre is. Az ügyes, határozott és hercegi rokonsággal bíró fiatalember gyorsan haladt a katonai ranglétrán.

Ifjú kadétként maga is részt vett az 1741. évi pozsonyi országgyűlésen, ahol a királynő, karján síró kisgyermekével, könnyek között jelentette be a magyar rendeknek, hogy hét ellenség támadta meg a birodalmat. Már elfoglalták Sziléziát, Felső-Ausztriát és Csehország egy részét. Segítsenek az urak, mert heteken belül megsemmisül a monarchia, a Habsburg birodalom.

Erre talpra ugrottak a magyar urak, kirántották a kardjukat és egyhangúlag harsogták: " Vitam et sanguinem! " Azaz életünket és vérünket.

Meg sem fordult a főuraknak a fejében, mint megannyi politikuséban megfordult volna, hogy most mindenért törleszhetnek az osztrákoknak. Most fél kézzel is végezhetnek Ausztriával és a Habsburgokkal. Hogy soha többé nem lesz már szükség szabadságharcra, nem kell viaskodni a Bécs által uszított szomszédokkal. Most könnyűszerrel szabaddá és nagygyá tehetik az országot. Ám a magyar főurak talpig becsületesek és a szép, ifjú királynővel szemben gavallérok maradtak. Pedig bizonyára ők is tudták, hogy a politikában sokadik követelmény a becsületesség.

A történethez tartozik, hogy amikor a hadsereg lovai számára zabot akartak rekvirálni a hadtáposok, a főurak elkergették őket, mondván: " Életünket és vérünket igen, de zabot azt nem! "

Így lett. A harcedzett magyar katonák, különösen a huszárok legendás haditetteket vittek véghez. Nem nézték az ellenség létszámát, a halottakat szokták összeszámlálni győzelem után. Kiváló harckészségük és vörös színű nadrágjuk miatt "vörös ördögök"-nek nevezték őket. Már iszonyú káromkodásuktól összeborzadt az ellenség. Ugyanis a huszároknak volt egy fatális tévhite, miszerint az ájtatos, jó embert az Isten hamar magához szólítja. / Meghal / És ők nem meghalni, hanem győzni akartak a csatában.

Győztek. Hét ellenséggel szemben is győztek. Megvédték a Habsburg monarchiát. A magyar huszárrohamoknak köszönhetően a királynő előnyös békét köthetett, és férjét Lotharingiai Ferencet német-római császárrá koronázták az egykori ellenségek, a német választófejedelmek.

V. Eszterházy Imre lovassági tábornok is fényes diadalokat aratott ebben a háborúban. Az európai történetírások szerint 1760. október 9-én elfoglalta és megsarcolta Postdamot is. Állítólag a kincseken kívül elhozta II. Frigyes király fuvoláját is. Az Eszterházyak szerint Imre tábornok a fosztogatók ellen őrséget állított a Snassauci palotához és ajándékba kapta a rengeteg kincset. A király fuvoláját pedig visszaküldte.

Egyes források szerint a tábornok egyszer hatezer darab gyönyörű kesztyűt hozott a királynőnek hadizsákmányként II. Frigyesztől. Ám valamennyi balkezes volt. Azt is feljegyezték erről az Eszterházyról, hogy cigányzenészeket tartott a táborában, és általában a közelében. Mária Terézia királynőnek is többször elhúzatta a nótáját, hogy "Lehullott a rezgőnyárfa ezüstsínű levele..."

Joggal hihetjük, hogy Eszterházy tábornok megsarcolta Postdamot, hiszen a magyar tábornokok egyre-másra sarcolták a német városokat. Futaki gróf Hadik András például Berlint is megsarcolta.

Eszterházy Imre pedig egyébként is erőszakos ember volt. Egyszer a pozsonyi polgármester neki nem tetsző megjegyzéssel illette a háta mögött, mire ő 25 botot veretett rá. Egy lovassági tábornok amúgy sem lehetett széplélek.

V. Imre 1758-ban feleségül vette a 19 évvel fiatalabb, szép gróf Abensberg-Traun Mária Annát. Ez az esemény Szépalma életében is jelentős dátumnak bizonyult. Mária-Anna grófnő a birodalom háborúskodásaira és a királyi udvarral való jó kapcsolataikra való tekintettel a lóállomány gyarapítását és minőségének javítását szorgalmazta. Felújította a régi épületeket, újakat építtetett és a kiváló háttaslovakat tisztaságért adta el a kincstárnak.

V. Imre és Mária-Anna legidősebb fia VI. Imre / 1763-1838 / csak idősebb korában vett részt Szépalma gazdálkodásában. Fiatalon katonának állt rokona herceg Eszterházy ezredébe. Styriában, Kassán, Munkácsra és Galiciában szolgált. Hazatérése után császári és királyi kamarási tisztséget kapott és gazdálkodott Szépalmán. Felesége palaghivári Palaghi Terézia. II. József császár, a "kalapos király" 1785-ös összeíratásában Szépalmaát Meyerhoff néven vették nyilvántartásba a bécsi hadmérnökök. A magyarok tiltakozása ellenére II. József császár felmérte és kataszterbe íratta az ország területét, így Szépalmaát is. / Innen ered a kataszteri hold elnevezés. /

Egy másik, szintén 1785-ből kelt feljegyzés szerint Szépalmán 28 római katolikus személy lakott egyes szétszórta házakban. A helység az 1797 évi megyetérképen is szerepel. 1800-ban Szépalmán a földesúr kocsmát tartott.

VI. Imre gróf idejében újabb fejlődésnek indult Szépalma. Rengeteg élelmiszer, gyapjú, ló kellett a napóleoni háborúhoz. Szépalma kedvező adottságai lehetőséget nyújtottak az állattenyésztés fejlesztéséhez.

VI. Imre grófról jegyezték fel: Már visszavonult a katonaságtól, amikor 1809 nyarán hírt vett, hogy Napóleon hadai a Bakony felé közelednek. Erre felszerelte Szépalmaára telepített egykori huszárjait és élükön a hegység szélére vonulva egyesült az ott táborozó maroknyi őrcsapattal. Amikor Imre gróf megpillantotta a franciákat, harsányan vezényelt, hogy "huszárok előre". A hős kis csapat a Gerence patak melletti síkon előre vágatott és véres küz-

delemben levágta az ellenséget. Az események helyszínén épített két település neve ma is: Huszárokellő és Franciavágás.

VI. Imre után fia, Pál / 1806-1857 / birtokolta Szépalrát. Ifjú korában ő is katonáskodott. Az 1848-49. évi szabadságharc idején hat ellenséggel szemben vívott győztes csatákat a magyar egyedül, szövetségesek nélkül. De a teljes győzelem előtt, 1849 májusában a bécsi udvar kétségbeesésében segítségül hívta ellenünk Oroszországot. A többszörös túlerő végül is győzött.

Eszterházy Pál őrnagyként vett részt a szabadságharcban. Szépalráról is fegyverbe szólította 8 legényét. Köztük Stumpf Ottó lovászt, aki a szerbek elleni győztes szenttamási csatában megmentette az életét. A korabeli feljegyzések szerint mintegy hatvankét ütközetben vett részt Pál gróf. Ő a negyedik súlyos sebesülése után hazatért, de a bevonult 8 szépalmai legénye közül öten hősi halált haltak. Eszterházyt hazafias magatartásáért a bécsi udvar büntetésből lefokozta és közlegényként besorozta a császári hadseregbe. Végülis kapitányként lépett ki a katonaságtól.

Az " ösiség " nevű törvény Magyarországon rögzítette a hűbériséget, vagyis a feudalizmust. E törvény értelmében az ország földterülete a király tulajdonát képezte, aki azt belátása szerint, kisebb megkötöttségekkel adományozta vagy visszavonta. Fiú leszármazott hiányában is a királyra szállt vissza a birtok.

A földesurak a falvaikban élő földművesekkel, a jobbágysággal műveltették meg a királytól kapott birtokukat. A jobbágyság bérletként rendszerint a megtermelt termények, vagy ipari termékek tizedét, ezen felül pénzbeni adót adtak és kétkezi vagy fogatos ingyenes robotot teljesítettek a birtokos igénye szerint. Ezeket gyűjtőnéven jobbágyszolgálmányoknak nevezték.

A nagybirtokosok, főként a török idők után jobbágyszolgálmányok javából területeket szakítottak ki, amelyekre majorokat építettek. Itt fizetett gazdasági cselédekkel műveltették a földet.

A feudalizmus az évszázadok során elavult. A XIX. század közepére már gátolta a fejlődést, a kapitalizmus kibontakozását.

Így az 1848-as magyar forradalom nem csak az Ausztriától való elszakadást, hanem a feudalizmus megszüntetését is szorgalmazta. Ez utóbbi hozta a nagyobb sikert.

1848 tavaszán a forradalom megszüntette a jobbágyságot. Az országgyűlés ingyenesen annak a tulajdonába adta a földet, aki azt megművelte. Ezzel hatalmas jövedelemtől esett el a nagybirtokos osztály, mert megszűntek a jobbágyszolgálmányok. A földesurak kizárólag a majorságaik jövedelmére voltak utalva.

A jobbágyszolgálmány felszámolása nem érintette Szépalrát. Ugyanis az itteni lakosság nem jobbágyszolgálmány volt, hanem gazdasági cseléd, a forradalom előtt is és utána is.

Szépalma szerepe az orosz segítséggel eltiport szabadságharc után abban nyilvánult meg, hogy menedéket nyújtott számos üldözöttnek.

Hírtel érdemlő források szerint a szabadságharc bukása után Kossuth Lajos kormányzónak és Guyon Richard angol származású hős ezredesnek a családja is Szépalrára menekült. Rövid ittlétük után észrevették, hogy a császár titkosrendőrei szimatolnak utánuk, ezért a Zirc melletti Óbánya majorba költöztek. Végül is a szomszédos pénzesgyőri Hunkár-kastélyból hurcolták el őket a pozsonyi / ma Bratislava, Szlovákia fővárosa / várbörtönbe. Kossuth kormányzó apósa és még néhány szabadsághős teste a közeli kisdémi temetőben pihen.

SZÉPALMA AZ 1848-49. ÉVI SZABADSÁGHARC UTÁN

Az 1853-as császári katonai térképen Szép alma, Csincsér major néven szerepel a település. A Csincsér major elnevezés okát nem sikerült kideríteni, de a helyi nép csalafintaságára lehet következtetni. Ugyanis az egyszerű nép mindig ellenszenvvel fogadta a Bécsből jött urakat, ha azok valamit felmértek, nyilvántartásba vettek, vagy újabb adókat követeltek. Például a kéményekre kivetett füstadó bevezetése után lebontották a házuk kéményeit és a kétrészes ajtón eresztették ki a füstöt. Még néhány évtizede is használtak ilyen füstöskonyhákat.

A kapuadó követelésekor pedig szétszedték a házak kapuit. Több községben pedig hárman-négyen építkeztek egy udvarban és valamennyien egyazon kapun közlekedtek. Még ma is bőven találunk ilyen udvarokat.

A szabadságharc eltiprása után, a megtorlás éveiben pedig különösen magasra csapott az osztrákokkal szembeni ellenszenv. Ezért történt, hogy az osztrák mérnökök mellett dolgozó magyar kisegítő munkások gyakran humoros, gúnyos, néha obszcén földrajzi neveket diktáltak be a magyarul nem tudó mérnököknek, hivatalnokoknak. Így akartak némi elégtételt venni sérelmeikért. Ezért kerültek a térképekre, például: " Mosolygó ", " Vicsorgó ", " Lócsöcs ", " Riszáló " és ezeknél még sokkal vaskosabb földrajzi nevek.

Lehet, hogy a Csincser major és a Meyerhoff elnevezés is tudatos megtévesztés terméke. Mert hiszen már sokkal korábban is Szépalma vagy Nagy Förtés szerepelt a térképeken-oklevelekben.

Pál gróf után testvéröccse VII. Imre / 1808-1891 / gazdálkodott Szépalmán. Az ő ideje alatt szintén tovább fejlődött a település. Fejlődött, mert fejlesztésre kényszerült a tulajdonos. Ugyanis a jobbágyság megszűntével az Eszterházyak is csupán majorságiak jövedelmére voltak utalva. Fejleszteniük kellett a gazdaságot.

Feljegyezték, hogy 1852-ben használtak először vaseket Szépalmán.

Köztudomásúak a 48-as szabadságharc bukása utáni véres megtorlások, amelyeket a 18-20 éves uralkodó Ferenc József nevében követtek el. Ezek után érthető, hogy egymást követték a Habsburg-ellenes összeesküvések, szervezkedések, merényletek.

A bécsi udvar is tudta, hogy a magyar erőforrások nélkül és a magyarok ellenében összeomlik a birodalom. A magyar vezetők is tudták, hogy Ausztria és Oroszország ellenében nem lehetséges valódi kibontakozás, gazdasági fellendülés. A bécsi udvar jelentős engedményeket tett a magyarság, elsősorban a nemesség számára. Tehát próbált közeledni Magyarországhoz. Ferenc József 1854-ben feleségül vette a drága emlékű Erzsébetet / Syssit /, a magyarok nagy barátját, aki legtöbbet tett a magyar-osztrák közeledés érdekében.

1862. november 19-én Eszterházy Mór is a fenti célból tartott titkos megbeszélést Szépalmán Apponyi György, Majláth György és Deák Ferenc, a haza bölcse részvételével. A magyar Királyság és Ausztria közötti megbékélés lehetőségeiről tárgyaltak. Igyekezetüket és több jó szándékú ember igyekezetét öt év múlva koronázta siker, amikor tető alá hozták az 1867-es Osztrák-Magyar kiegyezést, amely megnyitotta az utat Magyarország kapitalista fejlődése előtt.

Feljegyezték, hogy 1863-ban és 64-ben olyan erős aszály pusztított Szépalmán és környékén, hogy a legelő füve kiszáradt, a patakok zöme kiapadt. Csak a megmaradt vizek mentén találtak némi takarmányt az állatok. Később már a fák kérgét és ágait rágták, és kikaparták a földből a még eleven gyökereket. Közülük számos még így is a szárazság áldozata lett.

VII. Imre gróf nem nősült meg, így őt testvérbátyjának, Pálnak a fia VIII. Imre / 1840-1918 / követte Szépalma birtoklásában. Ifjú korában, a hagyományokhoz híven VIII. Imre is katonáskodott. Ezredével bejárta az Osztrák-Magyar Monarchia nagy részét. Rengeg ismerőst és tapasztalatot szerzett. Ulánus főhadnagyként lépett ki a hadseregből.

Leszerelése után bekapcsolódott a megye, később az ország politikai életébe. Királyát tisztelő hazafiként tartották számon és a magyar főrendiház örökös tagjává választották. 1867-ben feleségül vette gróf Rossy Alexandrát, gróf Rossy Károly szardíniai királyi követ és Sontag Henriette énekesnő leányát.

A sokat utazó és társadalmi életet élő Imre a gazdálkodással is törődött. Sokat építkezett. A magtárat is ő építtette 1864-ben. Tenyészállatokat hozatott be a fejlettebb nyugati államokból. Több termést adó vetőmagvakat vettetett. Ő kezdte műveltetni a legelőket. Vagyona rohamosan gyarapodott. Részben azért, mert az intenzívebb gazdálkodás több jövedelmet hozott. Ezen felül jelentős pénzösszeghez jutott.

A jobbágyság megszüntetésével megszűnő jobbágyszolgalmányok elmaradásáért Ferenc József rendeletére az állam nagy összegű kártérítést fizetett a korábbi tulajdonosoknak, vagyis a nagybirtokosoknak.

Az 1886-ban kelt rendelet szerint Magyarországon kötelezően telekkönyvezték a földterületeket és egyéb ingatlanokat. A II. József császár rendeletére összeállított kataszterokat halála után / 1790 / nyomban elégették a magyarok.

Szépalma gazdálkodására is jó hatással volt a magyar-osztrák kibékülés, amelyet romantikus lelkű történetírók kizárólag Európa legszebb asszonya és legszebb férfia, Erzsébet / Syssi / és gróf Andrássy Gyula, a későbbi magyar miniszterelnök, közös külügyminiszter érdemének tekintenek.

Andrássy grófot Európa szerte " akasztott szép "-nek nevezték a hölgyek. Ugyanis az 1848-49-es forradalmi tevékenysége miatt Ferenc József király-császár nevében őt is halálra ítélték. Ám a kötél elől Párizsba távozott, így csak a díszesen felöltöztetett bábuját akasztották fel.

Ferenc József véleménye később megváltozott. Birodalma érdekében, látóköre bővülésével és magyarbarát felesége javaslatára egyre kevésbé hallgatott magyargyűlölő anyjára. Már nem " vérrel és vassal ", hanem célszerű politikával kívánt uralkodni a Monarchia legerősebb nemzetén, a magyaron.

Az 1867. június 8-i megkoronázása alkalmával teljes amnesztiát adott a magyar szabadsághősöknek. És amire senki sem számított: A magyaroktól kapott százezer aranyforint koronázási ajándékot a rokkant 48-as honvédeknek, a honvédek özvegyeinek és árváinak ajándékozta a királyi pár.

1865 júniusában Ferenc József személyesen nyitotta meg a Városligetben megrendezett országos mezőgazdasági kiállítást és vásárt, ahol VIII. Eszterházy Imre gróf Szépalmaról felvezetett tenyészmenjeit is megtekintette és elismeréssel nyilatkozott róluk.

Nemcsak Magyarországnak, hanem a bécsi udvarnak is előnyére szolgált a kölcsönös közeledés. Az 1866-os porosz-osztrák háború során a híres július 3-i königgratzi csatában Ausztria olyan vereséget szenvedett, hogy a világpolitikában addig betöltött helyét kénytelen volt véglegesen átengedni Németországnak.

A vereség után a királyi család, a magyarok hagyományos lovagiasságára számítva Budán keresett és talált menedéket. A magyarok lelkes barátsággal fogadták királyukat. Azt a királyt, akinek nevében és jóváhagyásával még másfél évtizeddel az előtt is gyilkolták a legjobb magyar hazafiakat.

Kölcsönös igyekezet-jóindulat árán, így lett az egykori gyűlölt hóhérból a tisztelt és szeretett Ferenc Jóska.

Szépalma gazdasága ugyanúgy, mint az egész országé addig nem tapasztalt gyorsasággal fejlődött. Az 1870-es években felgyorsult vasútépítés lehetővé tette a gyorsabb áruszállítást. Nem kellett már szekéren vinni a terményeket és lábon hajtani az állatokat a nyugati országok piacaira. Egyre több gépet alkalmaztak a mezőgazdaságban.

Az 1880-as évek elején már az Eszterházy uradalmakban, így Szépalmán is használtak gőzcséplőgépet, amely horvát János mérnök kivitelezésében a Magyar Királyi Állami Vasutak Gépgyárában készült.

1873-ban egységes tízes mértékrendszert vezettek be. / Kilogramm, liter, mázsa, stb... / Ám az egész mezőgazdaságban az új mértékegységek mellett évtizedekig használták a régi rőf, marok, mérő, szél, akó, pint, icce, stb... mértékegységeket.

Az 1880-as évek vége felé más országokban is jelentősen fejlődött a mezőgazdaság és az ahhoz kapcsolódó, azt kiszolgáló ipar, főként a gépgyártás. A hatalmas amerikai és ukrán-orosz, meg a kanadai mezők ontották a gabonaféleségeket, ezért megszűnt a magyar búza exportlehetősége. Ez a tény pedig átmeneti válsághoz vezetett

Szépalrát és számos más nagybirtokot, de még jelentősebb parasztgazdaságokat is védnök-sége alá helyezte az állam, hogy megmentse őket a teljes összeomlástól. Ferenc József ki-rály, nagyon bölcsen hallgatott a tanácsadóira és a továbbiakban az Osztrák-Magyar Monar-chián belül vásároltatta föl a gabonát. Ezzel az aktussal tovább erősítette a közismert tény-t, miszerint Magyarország a Monarchia éléstára. A gazdaság újra fellendült.

Magyarország stabilitását erősítette, a mezőgazdasági termelést segítette a magyar kormány intézkedése, amely szerint Wekerle Sándor pénzügyminiszter javaslatára az ország az ezü-s-talapú forintról áttért az aranykoronára. Azóta is, mind a mai napig aranykoronában mérik a termőföld értékét.

a szépalmai földek értékét is ezen rendelkezés hatására állapították meg az úgynevezett "földkóstolók".

Egy 1985-ben készült nyilvántartás szerint VIII. Eszterházy Imre grófnak 2867 kataszteri hold földje volt Porva határában, Szépalrával együtt.

Ferenc József király 1896. május 2-án nyitotta meg Budapesten a millenáris kiállítást, és a kontinensen elsőként üzembe helyezett földalatti vasutat.

Köztudott, hogy Szépalma és környéke nem nagyon kedvez a növénytermesztésnek, ezért Imre gróf ismét a lovaival szerepelt a kiállításon.

Mint neve is mutatja, a kiállítás Magyarország ezeréves fennállásának és eredményeinek állított emléket. De az az igazság, hogy a magyarság egy része már a honfoglalás előtt, mintegy ötszáz évvel korábban birtokba vette ezt a területet. A tény az is bizonyítja, hogy 896 táján harc nélkül telepedett le a Kárpát-medencében a magyarság másik fele, Árpád fe-jedelem népe. És a bejövő magyarok beszélni tudtak a már körülbelül ötszáz éve itt élő test-véreikkel.

Nincs rá konkrét adatunk, hogy Ferenc József császár- király meglátogatta Szépalrát, de tény, hogy az 1912 őszén tartott bakonyi hadgyakorlat során ezen a vidéken is megsemmisítette a csapatokat. A biztonsági emberek, természetesen nem engedték a király közelébe a kíván-csiskodókat és a tolakodó újságírókat. Ám az egyik firkász itt Szépalma táján mégiscsak a közelébe lopakodott, megbújt egy terebélyes bokorban és fényképfelvételeket akart készí-te-ni.

A felség pedig éppen ennek a bokornak fordulva intézte el a " folyó ügyeit ".

A zsurnaliszta részletes riportban számolt be a kopasz fejét ért legfelsőbb "megtiszteltetés-ről". Később Ferenc Jóskát is tájékoztatták az ügyről és ő személyes kézfogással és némi arany pénzzel kárpótolta a pórul járt riportert.

A húszadik század elején egymásra találtak az Osztrák-Magyar Monarchia népei.

Békés egyetértésben a közös haza javára tevékenykedett az uralkodó és az alattvaló. Ma-gyarország nemzeti vagyona a kiegyezés utáni néhány évtized alatt megduplázódott. Soha nem látott ütemben fejlődött, modernizálódott az ország. Ezek voltak az azóta is nosztalgiá-
val emlegetett boldog békeidők.

A monarchia biztonságát növelte, hogy békét, sőt barátságot kötött a Német Birodalommal. Így olyan hatalmas, erős tömb jött létre Európa közepén, amelyet a többi nagyhatalom nem bírt elviselni.

Megkezdtek ellene alattomos aknamunkájukat.

SZÉPALMA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ TÁJÁN

1914. július 31-én éjjel Szépalma ispánja fölriasztotta a cselédekét. Az ijedt embereknek elmondta, hogy kitört a háború, általános mozgósítást rendelt el a kormány, ezért minden hadrafogható férfi azonnal készülődjön. Még az éjjel elviszik őket lovas kocsikkal a zirci gyűjtőhelyre, onnan meg tovább a parancs szerint.

Az asszonyok, gyerekek sírtak, a csatába indulók lelkesedtek. Maguk is elhitték a hivatalos véleményt, miszerint győztesen visszatérnek, amire "lehullanak a falevelek".

Tény, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia és Németország hadereje hónapok alatt lerohanta Belgiumot, Franciaország és Oroszország egy részét, elfoglalták az egész Szerbiát, Romániát, Olaszország jelentős részét.

A derék szépalmai vitézek is Európa legkülönbözőbb részeiről küldték leveleiket a családnak. Ez a tény a sorozatos győzelmeken kívül annak tudható be, hogy a magyarok harcértéke minden más Monarchia-beli katona harcértékét felülmúlta. Rettenetes szuronyrohamaikkal minden ellenséget legyőztek. Éppen ezért a magyar katonák zömét a felsőbb parancsnokság szétszította a Monarchia más nemzetiségű csapatai között, hogy erősítsék a harci morált. Egyúttal elrendelte, hogy az első vonalban csak magyarul szabad beszélni. Ugyanis a magyarok jelenléte félelemmel töltötte el az ellenséget.

A hős német tábornok, Hindenburg, Moltke és a legendás Mackensen csapatai a Monarchia haderejével szövetségben sarokba szorították az ellenséget.

A hátszág minden vonatkozásban egységesen támogatta a harcoló alakulatokat. A katonákon kívül lovakat, vágóállatokat és egyéb élelmiszert meg iparcikket adtak, hadikölcsönt jegyeztek. A harangok egy részét is a frontnak adták.

A háború alatt Szépalmán is az itthon maradt öregek, gyerekek és asszonyok végezték a munkák döntő részét. És a termelés nem csökkent. Azt is meg kell említeni, hogy jelentős számú orosz hadifogoly is dolgozott a gazdaságban.

Ellenségeink hamar belátták, hogy számukra legyőzhetetlenek vagyunk, ezért alattomos cselhez folyamodtak: hatalmas területeket ígértek szomszédainknak a Monarchia, elsősorban Magyarország testéből, ha ellenünk fordulnak. Ők ellenünk fordultak, árulóink lettek.

Ennél is nagyobb veszélyt jelentett, hogy lefizették a hátszágban lapító csőcseléket és azok vezéreit. Ők aztán fölborították a rendet, a háború ellen bujtogattak, az ellenséggel paktáltak.

A degeszre hízott hadseregszállítók pedig ugyancsak az ellenség megbízásából papírtalpú bakancsokat, használhatatlan, silány ruhaneműt, a húskonzerves dobozokban pedig rothadt káposztát meg agyagot-földet küldtek hős katonáinknak.

A zűrzavar, a hátszág bomlasztó tevékenysége főként akkor kapott erőre, amikor 1916. november 21-én meghalt Ferenc József. Utóda, a gyenge IV. Károly helyett inkább akarnok, erőszakos felesége irányította az országot, helyesebben gyakorolta a hatalmat. Zita királyné hamarosan a Monarchiát orvul hátba támadó apjával, az olasz királlyal és testvérével, a királyfiakkal egyezkedett. Pedig csapataink erőteljesen hadakoztak messze Olaszország belsejében. Valószínű, hogy a királyné a hadsereg hadművelési terveit is átadta testvéreinek, a Monarchia ellenségeinek.

Különösen az olasz front katonái panaszkodtak, hogy egy évre kapták az új bakancsot a hegy aljába épített raktárból, de amire a hegy tetejére, a tüzelőállásba értek, addigra elronyolódott a lábbeli papírtalpa. Utána egy évig hóban-fagyban is rongyokba bugyolált lábbal, éhesen, fázva harcoltak. És ők derekasán helytálltak.

Katonáink és német szövetségeseink 1918-ban is a határainktól sok száz kilométerre az ellenség országaiban hadakoztak, ám itthon, ugyanúgy, mint Németországban a lefizetett csőcselék fölborította a rendet, megdöntötte a kormányt.

Az új, hazaáruló kormány pedig azonnali hatállyal szétzüllesztette a hadsereget és hazarendelte győztes katonáinkat. A hiénaként lesben álló, áruló szomszéd országoknak pedig akkor területeket adott a " forradalmi kormány ", a Magyar Szent Korona Birodalmából, amekkorát csak akartak. Az ellenség katonának sem nevezhető, hevenyében összeszedett-vedett népsége pedig kényelmesen masírozott a szétzüllesztett csapataink után.

Szépalma világháborús történetéhez tartozik, hogy a legendás hős, Mackensen német tábornagy nem engedte szétzülleszteni a hadosztályát. A német vezetők parancsait teljesítve visszatért Romániából és útközben, 1918 novemberében Szépalmán is megpihent. / Kajetan Endre kiváló történészünk szerint a tábornagy a harmincas évekbeli székesfehérvári látogatása után szintén felkereste Szépalrát. / 1918 novemberében Szépalmáról Székesfehérvárra vonult hadaival a tábornagy. Onnan pedig Budapestre ment és felajánlotta szolgálatait gróf Károlyi Mihály miniszterelnöknek, a csöcselék vezérnek. A tehetségtelen, hazaáruló, testi-lelki nyomorék Károlyit a grófi címéért vette maga közé az ország tönkretételére vállalkozott nemzetközi bűnbanda. Ezzel akarták szalonképpé tenni magukat a nagyvilág előtt.

Mackensen vitézeivel és a szintén harcedzett, ütőképes Székely hadosztállyal Károlyi könyöszerrel szétkergethette volna az ország összes külső és belső ellenségét. De ő hű maradt korábbi torz lelkületéhez és csavargó-bűnöző elvbarátaikhoz.

Gödöllőre vitette és bebörtönözte a hős Mackensen tábornagyot, a hadosztályát pedig lefegyverezte és kisebb csoportban szélnek eresztette Németország felé.

Károlyi, miután tönkretette, megcsönkította a Magyar Szent Korona Birodalmát, pár hónap alatt megbukott. Akkor megtömte böröndjeit az ország értékálló pénzével és külföldre szökött Magyarország ellenségeihez. Átadta helyét Kun Béla kommunista kormányának.

A szépalmai emberek 1919-ben sem politizáltak. Örültek a háborúból hazatérteknek, megsiratták hősi halottaikat. / Márványtáblájuk a porvai templom falán látható. / És végezték mindennapi munkájukat.

Nem nagyon mozdultak ki hazulról, hivatalba nem jártak, egymás között pedig nem használták a vörös kormány által elrendelt " elvtárs " megszólítást. Szinte kezdettől fogva gyűlölték ezt a kifejezést.

Pedig, talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a tényleg szép, együvé tartozást jelentő fogalmat-szót Magyarországon először Kossuth Lajos, akkor még mint képviselő használta, amikor egy kortársgyűlésen felszólította a hallgatóságát, hogy szavazatukkal " Podmaniczky elvtárs urat támogassák! "

1919-ben Szépalmán a termelési biztosnak kinevezett ispánt is a régi címén szólították a cselédek.

Említést érdemel, hogy 1919 márciusának utolsó és áprilisának első napjaiban a vörös terror elől Szépalmán keresett menedéket gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök. Ám rövid itt tartózkodás után a püspök atya célszerűbbnek látta, ha tovább áll. Ezért egy főerdész vezetésével egyik éjjel titokban egyházmegyéjébe, Jánosházára ment.

Jánosházán Keresztúri Józsefné, Szita / Litániás / Mári néni szobájának rejtekében vészelte át a vörös uralmat. / Mikes püspök még ki sem hült helyére a vörösök helyi vezérét, a direktorium akkor már halálra keresett elnökét bújtatta el Mári néni. Így az ő életét is megmentette. /

Később a püspök anyagilag is segítette a sokgyerekes asszonyt. Egyszer Rómába is elvitte és bemutatta a pápának. Mári néni megcsókolhatta a szentatya ruhájának a szegélyét és ajándékba kapott tőle egy gyönyörű asztalterítőt, amely az " Utolsó vacsora "-t ábrázolja.

Az első világháború során a csatákban győztes, de végül háborúvesztes Magyarország 3 millió 800 ezer katonát veszített, halottakban és rokkantakban. Ezen felül a győztes nagyhatalmak az árulás jutalmaként a szomszédoknak ajándékozták területének több, mint kétharmadát. No, és hatalmas összegű hadisarc fizetésére kötelezték.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Szépalmát is sújtotta az ország ellen elrendelt blokád. Megszűntek a külkapcsolatok, szünetelt az export. Nyomta a gazdaságot a jóvátétel terhe. Hiányzott az elszakított iparvidék, más országoknak termeltek a bányák. Viszont itt keresett menedéket és megélhetési lehetőséget az ország elvett majdnem 70%-nyi részéről elűldözött magyarság és az egész hivatalnokréteg.

Szépalma ebben az időben is még II. Eszterházy Pál gróf birtokában volt. Az országos gondokból fakadó nehézségeket még tetézte, hogy Pál gróf kezei közül szinte "elfolyt" a pénz. Örökösen anyagi nehézségekkel küzdött.

Többen határozottan állítják, néhány helyen olvashatóak az alábbi történetek: Ha Pál grófnak a kaszinóban leesett egy szál cigarettája, akkor meggyújtotta a legnagyobb címletű bankjegyét és azzal kereste meg a lehullott szivarkát.

Azt is neki tulajdonították, hogy egy angliai lóversenyen megkérdezte a győztes ló gazdáját, mennyiért adja el neki a derék állatot. Erre az angol lord dölyfösen végigmérte és azt mondta, nincs annyi pénze egy magyar mágnásnak, hogy az ő lovát megvásárolhassa. Erre Pál gróf pisztolyt rántott és lelőtte a versenylovat. A lord persze olyan hatalmas összeget kért érte, amelyet a gróf csak bankkölcsönből tudott kiegyenlíteni. A bankárok pedig olyan hatalmas erdőterületeket vágattak ki a Bakonyban, amelyből egész ménest vásárolhatott volna Pál gróf.

Mások azt állítják, hogy nem Pál volt a könnyelmű, léha, hanem az édesapja. De ez nem valószínű. Ismereteink szerint a két világháború között nem tartózkodott Magyarországon Pál nevű Eszterházy. Márpedig Pálnak hívták azt az Eszterházy grófot, aki világfiként élt és költekezett. Köztudomású, hogy ez a bohém Eszterházy Pál a kaszinóban senkit nem engedett az asztalához ülni. Ellenben bárki vacsoráját-számláját kifizette, ha azt az illető kérte. Innen ered a még ma is ismert dalocska, hogy: " Pali! Pali! Palikám! Fizesd ki a vacsorám! " Az is köztudomású, hogy gróf Eszterházy Pál, / a mulató kedvű / örökösen pénzsűkében volt.

Nem történtek látványos politikai események Szépalmán, de azért az államférfiak is számon tartották a települést. Ha kellett, igénybe vették ezt a nyugalmas helyet.

Például Gömbös Gyula, az erősen jobboldali miniszterelnök és legerősebb ellenzékének vezére a Kiszgazda Párti Eckhard Tibor egyformán ítelték meg az ország nehéz helyzetét és az ebből kivezető utat. Ezért szigorúan titkos tanácskozássra gyűltek össze 1934. július 6-án Pannonthalmán és augusztus 12-14-én Szépalmán. Tárgyaltak az agrárügyekről, a világválság során felhalmozódott gazdaadósságok kifizetéséről, az erdőtervényről, az erőszakkal külföldnek adott erdők miatt az Alföld fásításáról, a gazdasági cselédek helyzetéről és a börtörvényről.

Horthy Miklós kormányzó is figyelemmel kísérte a szépalmi egyeztetéseket-tárgyalásokat, amelyekkel bizonyára elégedett volt, mert Eckhard Tibornak december 16-án Magyar Érdemkeresztet adományozott, amely " kegyelmes " címmel járt.

II. Eszterházy Pál gróf, császári és királyi kamarás, a magyar főrendi ház örökös tagja 1942. október 15-én hunyt el. Rédén született és ott is pihen.

Felesége cziráki és dénesfai gróf Cziráki Mária császári és királyi palotahölgy 1953-ban, 72 éves korában hunyt el Szolnokon.

Alice nevű leányuk 1910-ben született, temerini gróf Szécsen Miklóshoz ment feleségül. 1945 március 18-án Móron ölték meg őket a bevonuló oroszok. A gróf 46 éves volt, a grófné 35.

II. Pál gróf testvérhúga gróf Pejacevich Mikó Endrével kötött házasságot Pozsonyban / ma Bratislava, Szlovákia fővárosa / 1907. november 30-án. A Pejacevich család ősei még az

ezerhétszázas évek végén is Szlavóniában éltek. Szinte mindig ezen család valamelyik tagja viselte a horvát-szlavón-dalmát ügyek miniszteri posztját a magyar kormányban. Az egyik Pejacsevich fiú később Nógrád megyébe nősült. Ebből az ágból származott a szépalmai gróf.

A háromszéki Mikó család egyike a legrégebbi székely családoknak. Az ezeregyszázas évekig vezették vissza leszármazásukat. Az 1700-as években szerezték meg a grófi címet. Életrevalóságuk és előnyös házasságaik alapján egyre gazdagodtak. A Hidvégen, Oltszemen, Bokodon fekvő birtokaik hasznát katonai-hivatali szolgálatból eredő jövedelmükkel gyarapították.

A Mikó család leghíresebb tagját, Imre főkinestárnokot, magyar közlekedési minisztert Erdély szellemi atyjának és jótevőjének is nevezték. Ő volt a család utolsó férfi tagja. A saját költségén építtette az úgynevezett Székely Mikó kollégiumot, amely az erdélyi ifjúság képzését szolgálja mind a mai napig. A trianoni országcsönkítés óta mindenáron el akarták románosítani, de eddig csak félig sikerült.

Pejacsevich Endre anyja, Gróf Mikó Anna engedélyt kapott arra, hogy családnevét anyai nagyapja, Mikó Imre családnevével egyesítse, vagyis, hogy a verőcei és hidvégi gróf Pejacsevich Mikó nevet viselhesse.

Az első világháború után a Pejacsevich család gyakran tartózkodott Szépalmán. A grófné az őt illető örökséghez még a testvéreitől is vásárolt birtokrészeket és Pál gróf adósságait is gyakran ők törlesztették. Mindezeket a ludányi és a lengyeltóti birtokaik részleges eladásából eszközölték.

1935-ben végleg Szépalmára költözött a grófi család, leányukkal, Máriával és a két fiúval, Pállal és Endrével.

Az 1930-as évek elejére Magyarország kezdett kilábalni az ország csönkítésből eredő nyomorúságból. Rohamos ütemben erősödött. Szövetségesei, a németek és az olaszok támogatására számítva egyre többször és egyre erőteljesebben hangsúlyozta nemzetközi fórumokon a ráerőszakolt trianoni békediktátum igazságtalanságait. Területi revíziót követelt a csonka ország, ugyanúgy, mint az elszakított területek magyarsága.

Románia a magyaroktól tartva többszöri követelésre vállalta az erdélyi magyar földbirtokosok kártalanítását annak a pénznek a töredékéből, amit a magyar kormány jóvátétel címén fizetett neki. / Románia jóval nagyobb területet kapott Magyarországból, mint amennyi Csonka-Magyarországgént megmaradt, de ennek ellenére még hatalmas összegű jóvátételt is fizetett neki Magyarország!!/

Pejacsevich Mikó Endre grófnak is jelentős földbirtokai voltak édesanyja örökségéből az elszakított Erdélyben, így ő is kártérítést kapott az úgynevezett "optáns ügy" kapcsán. Ennek a pénznek nagyobb részét Szépalmára fordították, kisebb részéből kifizették Pál gróf újra felgyülemlett adósságait.

1935-ben a telekkönyvben is verőcei és hidegvéri gróf Pejacsevich Mikó Endréné nevére írták Szépalmat és hozzá 2532 kataszteri hold földbirtokot. Eszterházy Pál grófé maradt Ménesjárás puszta és 358 hold földterület.

Szépalmán az 1930-as évek közepén 21 család élt 110-120 fővel. A település körüli földeken főleg rozsot és zabot, kevesebb búzát és árpát termeltek. A földeket gözekével szántották, de aratógépek nem voltak. / Főként a dombos terület miatt. / A gabonaféléket idegen részes aratók takarították be. Egy-egy aratási idényben általában 24 személy dolgozott. Munkájukért a gabona minőségétől függően 8-14-ik részt kapták. Ezen kívül szerény élelmet és szükség esetén szállást is adott a gazdaság.

Félvér lovakat tenyésztettek és öszvéreket / mulikat / állítottak elő. Ezek a tovább nem szaporítható állatok számár csödörtől és kanca lótól származtak, ezért az anya után ló-öszvéreknek nevezték őket és testük nagyobb volt, mint az anya számartól és a ló-csödörtől

származó egyedeknek. Ezek az igénytelen és kitartó állatok még 25-30 éves korukban is munkabírók voltak. Más uradalmak számára is vittek öszvéreket Szépalmaról.

Sertéseket tarthattak a cselédek, de ezeket a " cselédkanász " a ló legelőktől távolabb őrizte. Ez a terület ma is viseli a " disznólegelő " nevet.

A lakosság vízellátását szolgálta egy bővizű ásott gémeskút. Az állatok vízszükségletét a település területén található tisztavízű tóból fedezték. A grófék a Saskút-forrás vizét itták.

Több adat szerint Pejacsevich Mikó grófék már az első világháborút követő években elegáns kastély építését tervezték Szépalmarára. A terveket is elkészítették, de az építkezés kezdetében anyagiak hiánya, később egyéb okok miatt elmaradt.

Szerény, egyszintes, ma is használatban lévő épületben lakott a grófi család. Volt szobalányuk, szakácsuk, hentesük, parádés kocsisuk, több hintójuk, személygépkocsijuk. Az élelmiszer tartalékaikat jégveremben tárolták. A cselédeket magázták, ugyanúgy, mint egymást a családban.

Az egykori belső cselédek elmondása szerint három angol szerkezetű wc volt a lakásukban, amelyek öblítését az odakészített vizes edényekből eszközölték.

A grófi család szinte minden nap evett pirított kenyeret, aludttejet, héjában sült krumplit, nyers almát, lágy tojást. Vívezeték akkor még nem volt Szépalmán, de ennek ellenére a grófék sokat fürödtek. Márvány mosdómedencéik voltak.

Iskolázott, tehát mezőgazdasági szakképesítéssel bíró ispán irányította Szépalma gazdaságát.

Az ispán munkáját segítette és a cselédek valódi, közvetlen vezetője-irányítója volt a gazda. Ezt a tisztséget Germán Ferenc töltötte be Szépalmán 1936-tól 1945-ig. De 45 év után is itt élt a család egészen 1985-ig.

A gróf Pejacsevich Mikó család minden tagjáról elmondhatjuk, hogy a cselédekkel szemben nem volt embertelen. Ellenben a beosztottakhoz fűződő kapcsolatukban mindegyikük tartott bizonyos távolságot. Ezt a tiszteletet parancsoló tartózkodást el is várta tőlük a cselédség.

Mindezeken belül: Endre grófot hüvösnek, zárkózottnak, némelyek különccnek és mogorvának tartottak. Ő alig fordult elő a cselédek között, de a köszönésüket elfogadta és viszonzotta. Rendszerint vadászgatott, sétálgatott az 1300 kataszteri holdas erdejében, amelyben szépen gondozott utakat tartott fenn. Célszerűen gyarapította, tápláltatta, és szükség esetén selejtezte a vadállományt.

1935-ben már létezett egy kis park-féle a lakásuk mögött, amelyet a terület birtokbavétele után fa és cserjék ültetésével tovább gyarapított. Az arborétumi munkákhoz ritkán vett igénybe segítséget. Legtöbbször saját kezűleg telepítette és gondozta a csemetéket. Mondják, hogy a legkényesebb egyedeket kicsi korukban kis takarótáblácskákkal védte a déli napsugárzás ellen. De ezeket a táblákat erős északi szél esetén ugyanott szélfogónak használta.

Ő létesítette a gróf-temetőt a harmincas évek második felében. Ez ma is látható az erdőben a szállodától pár száz méterre, de erősen megrongált állapotban.

A grófnét mindenki jólelkű, segítőkész teremtsnek tartotta. Egykori cselédei elmondták, hogy még a sétáira is magával vitte kis orvosi táskáját, hogy azonnal segíthessen a bajbajutotton. Bekötözte a munkában megsérült embereket, kezelte a sebeiket, gyógyfűveket vagy más patikaszert adott különböző nyavalyák ellen. És a cselédasszonyok szülésénél is mindig segédkezett.

Karácsonyra minden cselédgyerek számára kötött meleg pulóvert, sapkát, de néha még zoknit és sálát is.

A Mária nevű grófkisasszonyról állítják, hogy nagyon szép és okos volt. Egy Zichy grófhhoz ment férjhez Somogy megyébe. Három gyermekük született. Ők nem mentek külföldre, próbáltak beilleszkedni a megváltozott viszonyok közé. 1945, tehát az orosz megszállás után Zichy gróf lovas kocsival szokott fuvarozni és a vállalt feladatait mindig derekasan teljesí-

tette. A körülményekhez képest tisztességgel eltartotta a családját és szépen gyarapodott. Tanult és beosztott vezető lett egyik állami vállalatánál.

Amint köztudomású, régebben az ifjú főnemesek elsősorban huszártisztek voltak a hadseregben, mert akkor a huszárság volt az elit alakulat. És ez illett a magas civil rangjukhoz. Ám a haditechnika fejlődésével a szintén elit, sőt legelitebb fegyvernemet, a repülést választották a főúri fiúk.

A két fiatal Pejacsevich is repülőstiszt volt. Vidámkodtak, bravúroskodtak, mint minden egészséges, fiatal katonatiszt.

A szemtanúk mondják, hogy repülőgépeikkel gyakran jöttek Szépalma fölé tisztelegni a család előtt. Ilyenkor mindig bemutattak néhány hajmeresztő légi bukfencet. Többször levelet, vagy éppen összegyűlt szennyest dobtak le a major melletti legelőre.

Pál volt a vakmerőbb, a virgoncabb. Ő volt édesapja kedvence. 1939 november 8-án síkos úton autózva Kisbér város közelében egy vonattal ütközött. A kórházban nem tudtak rajta segíteni, ő maga is Szépalma-ra kíváncszott. Hazafelé jövet az édesanyja kezét fogva ezt suttogta: "Édesanyám segíts!" És meghalt. 30 éves volt.

A fiatal Pál gróf lett az első halott a nagy gonddal épített gróf-temetőben. Sírjának kő fedele az olvasható felírással ma is látható.

Az idősödő Endre gróftól fiának elvesztése erősen megviselte.

Megkereste a Saskút-forrás közelében azt a helyet, ahol fia utoljára lőtt szarvasbikát és emléktáblát állíttatott azon a helyen ezzel a felírással: "Pál fiam emlékére." Az emléktábla most is ott van, de erősen rejti az erdő.

Az idős Endre gróf halálát a hivatalos kiadványok 1939. január 22-re teszik, de ez nem felel meg a valóságnak. 1944-ben tél elején halt meg Szépalmán. Szemtanúk elmondták, hogy nagy hó volt. Utat lapátolva tudták csak kivinni szeretett fia, Pál mellé. Csak ketten nyugsznak a gróf-temetőben. De az idős Endre gróf sírját már semmi sem jelzi.

A kisebbik Pejacsevich fiú, Endre a háború után külföldre emigrált. Megnősült, családot alapított és élvezi az ismerősök tiszteletét, megbecsülését.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS KÖVETKEZMÉNYEI SZÉPALMA ÉLETÉBEN

Szépalmát ugyanúgy, ahogy az egész országot sem érte meglepetésként a második világháború kitörése. Már 1939-ben vittek innen néhány embert a felvidéki és kárpátaljai hadi eseményekhez. 1940-ben Észak-Erdélyhez vonultak be a katonák. Viszont 1941 nyarának elején tizenegy szépalmai férfit hívtak be a hadseregbe az akkori Szovjetunió ellen, amelynek június 26-án üzent hadat Magyarország.

A gyorsan előrenyomuló német hadsereg oldalán a magyarok is derekasan megállták a helyüket és Moszkváig kergették az ellenséget.

Szinte a katonákkal egy időben vonultatták be a hadseregbe az előzetesen besorozott és hadi célra alkalmasnak talált igás és hátszlovakat, valamint a lovas kocsikat. / szekereket / Az 1941. évi árpatermés 22%-át, a zab termésének pedig 30%-át kellett beszolgáltatni az állam részére. A kötelező beszolgáltatáson kívül később gyakran rekviráltak a hadsereg részére szénát, szalmát vagy más szemes terményt.

A háborús évek előre haladtával egyre több családot értesített a hadvezetés a hozzátartozó / apa, fiú / eltűnéséről, vagy hősi haláláról.

1944-ben katonának vitték az addig felmentetteket, munkaszolgálatosokat. Később Németországba vitték a fiatal legényeket, a leventéket. Szintén 1944-ben Tost, méneskari huszárszázados Szépalma menekítette a bábolnai tenyészmenek tekintélyes részét, hogy ne vihessék őket Németországba. A lovak itt maradtak, de a századost elhurcolták a nyilasok. Az emberei sem tudták megmenteni. Ám egyik reggelre visszatért Tost százados, ingben, alsónadrágban. Megszökött.

Néhány légi harcra is emlékeznek a szépalmaiak. Ebben a térségben ugyanaz történt, mint általában a háború során: A mérhetetlen tömegben, százával, ezrével (?) berepült angol-amerikai repülőgép-kötelékekre rácsapott egy-két villámgyors magyar vagy német vadászgép és lelőtt közülük néhányat, a többit szétszórta. Végül a legtöbb esetben őket is megsemmisítette a több százszoros túlerő.

1944 karácsony-szenteste már Szépalma is idehallott az ágyúdörgés. Az oroszok akkor kerítették be Budapestet és elérték a Balaton déli vonalát.

A német és magyar katonák üzemanyaghiány miatt felaprított tűzifával üzemeltették a teherautók egy részét itt a Bakonyban.

A hegyszorosokban hadianyaggal bőven ellátott lövészcsapatokat építettek ki a visszavonuló csapatok és ott befészkelte magát egy-két elszánt magyar vagy német katona. Ők hősi küzdelemben feltartóztatták az ellenséget. Rendszerint annyi harceszközt kilőttek, hogy az így képződött torlasz állta útját előretörésüknek. Ezek a derék vitézek rendszerint maguk is hősi halált haltak. Néhányuk sírját ma is ápolja, és emlékét őrzi a környék népe. Két hős a Bakonyból Pápára vezető út bal oldalán pihen.

1945. március utolsó napjaiban szállták meg az oroszok Szépalmát. A hírük megelőzte őket, ezért a fiatal nők elbújtak előlük. A visszaemlékezések szerint a pusztán nem garázdálkodtak a megszállók. Persze, némi élelmet egy-egy pár jobb férficsizmát, fényesebb órát magukkal vittek.

Szinte példátlan a megszállás történetében, de tény, hogy az oroszok nem vitték el a gyönyörű bábolnai tenyészmeneket. Tost százados egy időre elrejtőzött az oroszok elől és átadta a parancsnokságot egy tizedesnek. Ez a boldogtalan tizedes pedig az ágyában a feje alá dugott számos lőfegyvert, töltényt, kézigránátot, amit az oroszok megtaláltak. Szinte csoda, hogy nem irtották ki Szépalma teljes lakosságát, de még a tizedest sem lötték agyon. Elvitték a Szovjetunióba.

1945 tavaszán az Ideiglenes Kormány rendelete értelmében Szépalmán is felosztották a nagybirtokot. Pejacsevich grófnő is kapott volna néhány holdat a sajátjából, de ő csak egy konyhakertre valót vett igénybe. Az itteni cselédek szükségletét meghaladó területeket a szomszéd községek szegényparasztiainak adták.

A földosztás majdnem teljesen megbénította a gazdálkodást Szépalmán.

Elő kellett volna készíteni a talajt a tavaszi növények alá, de nem volt mivel. Összeszedtek ugyan néhány állatot, de azokat nem lehetett igazni. Ha végre jármos állatra akadtak, esetleg igába törtek néhányat, akkor nem mindenkinek jutott megfelelő talajművelő eszköz. Az uradalomban használt gazdasági felszerelés zömében alkalmatlan volt a kis földparcellák megművelésére. De talán az jelentette a legnagyobb gondot, hogy az újgazdák nem értettek az önálló gazdálkodáshoz, addig az ispán vagy a gazda parancsait teljesítették.

A kivérzett, tönkretett, kifosztott, tovább csonkított Magyarország szegénysége, nyomorúsága Szépalma is rányomta a bélyegét. Az újgazdák már nem voltak cselédek, tehát hiába várták az uradalomtól a járandóságot, fizetséget, az nem jött. Nem volt uradalom. Nekik kellett volna előállítani mindennapi kenyerüket, amely bizony sokszor hiányzott az asztalukról. Az emberek visszasírták a cselédsorsot.

A nagypolitika békén hagyta Szépalma népét, hiszen szövetségest látott a hivatalos állítás szerint egykor " elnyomott", " kizsákmányolt " szegény emberekben. Szépalmaról senkit sem telepítettek ki.

Pejacsevich grófné életében változást jelentett, hogy már nem volt szüksége sofőrre, parádés kocsisra, hentesre. Ellenben néhány belső cselédje továbbra is szolgálta, természetesen ingyen. Ezen felül az egész szépalmai lakosság segítette: Baromfit tartottak a számára, megművelték a veteményeskertjét. Kóstolót vittek neki minden disznóvágáskor. Óvták, élelmezték, és minden jelentősebb ügyben hozzá fordultak tanácsért. A grófné pedig továbbra is gyógyította a betegeket, világra segítette az újszülötteket. Közös imákat és litániákat vezetett az egykori cselédei számára. Mindenkinek segített, ahol csak tudott.

A háború utáni zűrzavarban Szépalmán, Amália grófnőnél keresett menedéket egy idős hölgy is, akit mindenki csak " az öreg grófné " néven ismert. Az " öreg grófné " szintén VIII. Eszterházy Imre gróf és a szép énekes-táncos gróf Rossy Alexandra leánya volt, Amália testvérnénje. Az " öreg grófnét " hivatalosan gróf Andrássy Sándornénak hívták. Férje, csikszenkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy Sándor jogi doktor, politikus, császári és királyi kamarás, a magyar főrendiház örökös tagja, tartalékos őrnagy és a Magyar Automobil Club elnöke volt. Amint látjuk sokoldalú, tevékeny ember. Nem sokkal élte túl a háborút.

A felesége, Mária grófné férje halálát követően hosszas bolyongás után magasra pakolt lovas kocsival, és úton szerzett sertésekkel, baromfiakkal, liszttel, sóval, stb... megrakodva érkezett Szépalma. Pedig akkor már 76 éves volt. A szépalmai major körül még sokat dolgozott. A kilencvenharmadik életévében halt meg Budapesten.

Az idős Andrássy grófné jól érezte magát Szépalmán. A hatóságok sem zaklatták, a húga is szerette, ezért a Margit nevű leányát is ide hívatta.

Margit Velejten született 1902. augusztus 30-án. Budapesten kötött házasságot 1923. október 10-én, vajai és luskodi gróf Vay Lászlóval. Vay grófot 1945. április 2-án ölték meg az oroszok Mórón. A magyar főrendi ház örökös tagja volt. Az özvegy Margit grófnő két leányával költözött Szépalma. Rajtuk kívül még számos főnemes mentette magát Szépalmán. Ide menekült Pallavicini örgrófné is, aki később a környező erdőkben dolgozott csemetekerti munkásként.

A Felvidékről / ma Szlovákia / üldözték el a csehszlovákok gróf Révay Jánost és családját. Ők mondták el, hogy a csehek rabszolgaként adják el az elhurcolt felvidéki magyar gazdákat, munkabíró fiatalembereket cseh parasztoknak. A többieket marhavagonokba terelik, rájuk zárják az ajtót, és étlen-szomjan viszik őket az északi területekre, ahonnan a németeket

hasznló módon elszállították. A Kárpátokban öt vagon magyar gyermek fagyott csonttá mellékvágányra tolatott szerelvényben. Azt is Révay grófok mondták, hogy Eszterházy János grófot, a magyarok csehszlovákiai vezetőjét, Pejacsevichék közeli rokonát is elhurcolták és meggyilkolták.

A magyarok tízezres tömegeinek elhurcolása, elűldözése, meggyilkolása sajnos igaznak bizonyult, de Eszterházy Jánost nem ölték meg. Előbb a Szovjetunióba, onnan a felvidéki illavai börtönbe vitték. Ott halt meg 1957-ben.

Gróf Pejacsevich Péter Horvátországból jött és Erdélyen keresztül érkezett Szépalmarára. Ő pedig arról hozott hírt, hogy a volt jugoszláv partizánok már békeidőben több tízezer magyart és német anyanyelvűt kínoztak halálra, égettek el elevenen és megcsónkítva. Erdélyben a románok azzal toldják meg, azzal szárnyalják túl a szerbek kegyetlenségeit, hogy magyar és német gyerekeket a szüleik szeme láttára fejeznek le rozsdás kaszával. Mindezeket csak azért teszik, mert magyarnak vagy németnek születtek.

Ezeknek a szörnyű híreknek a hatására több bujdosó főnemes a vélt nagyobb biztonság reményében Szépalmaráról Budapestre menekült. Báró Buttler Elemér is Budapestre ment, aki már Szépalmán szerelembe esett az akkor 43 éves, csinos és korban hozzá illő Margit grófnővel. A szép, özvegy Vayné két gyermekével együtt követte Buttler bárót. Pesten összeházasodtak.

Sajnos, a kései boldogság sem tartott sokáig. Buttler bárót valamilyen ürüggyel letartóztatták és börtönbe zárták a vörös hatóságok. Az akkor már báró Buttlerné, Margit asszony pedig a két leányával visszatért Szépalmarára.

Szépalma akkori lakosai közül mindenki, de a környékbbeliek is úgy emlékeztek Buttlernéra, hogy kifejezetten jó tartású, fizikailag és lelkileg edzett teremtes volt. Második férjére, Buttler báróra nem emlékeznek az egykori szépalmaiak.

Margit báróné hosszabb ideig a Dudari Szénbányába járt dolgozni, három műszakba. A szemtanúk és munkatársak elmondása szerint minden munkanapon gyalog tette meg az út tekintélyes részét éjjel-nappal, esőben-hóban. A fárasztó gyaloglások ellenére becsülettel elvégezte nehéz fizikai munkáját a bányában.

Erdészeti munkás is volt báró Buttlerné. Együtt vágott cserjét, együtt vetette a magvakat a szépalmai lányokkal, asszonyokkal. Mint jó munkatársakhoz illik, megosztották egymással az élelmüket, forrásvizüket. De, ha egymás mellett kapáltak, akkor is méltóságos asszonynak szóltatták a bárónét. 1947 januárjában a kormány megtiltotta a címek, rangok viseletét, de ezt a tisztességes emberek nem vették komolyan.

Szépalma egykori gazdája, gróf Pejacsevichné, Amália, akit Ellinek is szólítottak rendszeres kapcsolatot tartott a Somogy megyei Hácson élő lányával és annak családjával.

Mondják, hogy a lányáék többször hívták, menjen hozzájuk lakni, könnyebb dolga lesz, de a grófnő Szépalmán érezte jól magát és itt lehetett hasznára az embereknek. Ameddig tudott. Ereje fogytával költözött csak Hácsra és ott is halt meg 1957 április 26-án. 77 éves volt.

Báró Buttlerné, a korábbi Vay grófné Budapesten hunyt el 82 évesen.

Első házasságából származott két leánya: Márta / Bamm / az idősebb és Erzsébet / Bimm / a fiatalabb, de magasabb.

A grófkisasszonyokról elmondták, hogy szépek voltak. Itt a majorban is tanulták az idegen nyelveket, az úri szokásokat. Rendszerint Borzavárra jártak templomba, mindig illatfelhő lengte körül a kisasszonyokat, és még a cigarettájuk is illatos volt. A gróflányok nem adták fel az egyéniségüket, testi-lelki tartásukat.

Általában elmondható, hogy a háború után itthon maradt főnemesek példa nélküli önfejjellemmel illeszkedtek be a magyar társadalom új formáiba. Nem kevés önértékről tanúskodva.

Erzsébet a nyúlánkabb és virgoncabb grófkisasszony egy ideig lovászleányként dolgozott Ménesjáráson. Egykori munkatársai úgy emlékeznek rá, hogy pontosan, lelkiismeretesen elvégezte feladatát. Szeretett lovagolni, szenvedélyes lovas volt.. Úgy ült a nyeregben és

olyan bravúrokat mutatott be lovaglási tudományából, hogy sok fiatalember is irigyelhetne volna. Férfi munkatársai szívesen segítettek a nehezebb fizikai munkák elvégzésében.

Az emlékezők elmondása szerint Márta kisasszony, édesanyjához hasonlóan szintén a Dudari Szénbányában dolgozott, fizikai munkásként.

Többen úgy vélik, hogy a grófkisasszonyok végül is Svájcba emigráltak.

Szépalma egykori lakói úgy emlékeznek vissza a háború után itt meghúzódó főnemes hölgyekre, hogy megbecsülték egymást, egyenrangú munkatársként tartották az egykori cselédek. Együtt vettek részt az Amália / Elli / grófné vezette litániákon, összejöveteleken. Esténként pedig kiültek a major közepére és világi dalokat énekeltek felszabadult lélekkel, jókedvűen.

Az 1950-es évek elején 89 személy lakott Szépalmán. A fiatalok az iparban kerestek megélhetési lehetőséget, az idősebbek pedig a földjükkel vesződtek. Próbáltak ők mindenféle növényt termelni. Persze nem csupán önszántukból tették, hanem azokban az években nem a gazda döntötte el, hogy miből mennyit vet, termel, hanem az állami szervek által előírt növény néha fajtákat kellett elvetniük meghatározott nagyságú területen. Ezt akkor is megkövetelték, ha ezen a vidéken soha nem is láttak olyan növényféléseket. Ez volt a tervgazdálkodás túlhajszolása.

Az állatfajták számát is bővíteni kellett Szépalmán is, mert az állam széleskörű beszolgáltatási kötelezettséggel sújtotta a parasztságot: Előírták, hogy kinek mennyi kenyérgabonát, takarmányt, burgonyát, zsírt, vágómarhát, hízósertést, baromfit, tojást, tejet, stb... kell beszolgáltatni névleges, néha egytizedrésznyi áron. Azzal sem törődtek, hogy a családnak marad-e vetőmagja, vagy betevő falatja. Sőt, rendszerint börtönbe zárták a gazdát, ha bármilyen ok miatt nem tudta teljesíteni beszolgáltatási kötelezettségét. Szerencse, hogy Szépalmaról ezért senkit se vittek börtönbe, de országosan közel félmillió ember ült hasonlókért.

Magyarországon 1952-ben tetőzött a háború utáni vörösteror. Ezen felül, másik csapásként rettenetes szárazság pusztított az országban, így Szépalmán is. Csak arasznyira nőttek meg a gabonák, egy részük nem is tudott kalászt hozni. Számos növényfaj teljesen kiszáradt. Az itt-ott megmaradt fonnyadt füvet és gazfélét pedig fölfalták a mérhetetlenül elszaporodott egerek. Nyers fagallyakkal és sással, gyékénnyel próbálták takarmányozni és életben tartani a szerencsétlen állatokat. Ez év őszén, telén rendszeresen megdarálták a szőlővenyigét és a fákról lenyesett ágakat és ezt is takarmánynak használták. Nehezítette a gazdák helyzetét, hogy az állam nem vásárolta föl a felesleges állatokat, levágni sem engedte őket, ezért sokan szélnek eresztették a szarvasmarhájukat, hogy ne a szemük láttára pusztuljon el. / A magánkereskedelmet már megszüntették. /

Ugyancsak 1952 őszén hágott először tetőfokára a mezőgazdasági termelőségtervezeték erőszakos szervezése. Fenygették, terrorizálták a nyomorba döntött parasztokat, hogy alkítsanak közös gazdaságokat és akkor minden gondjuk-bajuk megoldódik.

Megint szerencsések voltak a szépalmaiak, mert őket nem kényszerítették termelőségtervezetbe. Ugyanis az még a megnyomorgatott magángazdálkodásnál is rosszabb volt a kezdeti években.

Az 1956-ban kirobbant forradalmat és szabadságharcot egyedül vívta a magyar a kettőszáz-negyvenszer nagyobb Szovjetunió ellen.

A nyugati és más hatalmak cserbenhagyták a forradalmat, a vérvő országot. Ennek ellenére hatalmas eredményeket ért el: Sokat könnyített a magyar nép helyzetén és megadta az első döfést a hatalmas Szovjet Birodalom széthullásához.

Szépalmán 1956 őszén is a megszokott kerékvágásban folyt az élet, de a környéken a forradalmárok néha fegyveresen is összecsaptak az oroszokkal és a karhatalmistákkal.

Néhány fiatal pesti munkás Szépalmán is megjelent és sztrájkra szólította föl a lakosságot. De az itteni értelmes emberek megmagyarázták nekik, hogy a parasztember nem sztrájkol-

hat. Ha nem vet, nem is arat. Ha nem eteti az állatokat, azok elpusztulnak és akkor a pesti munkás sem eszik a húsból.

1962. január elseje fordulópontot jelentett Szépalma életében: Ekkor lett a település a Bábolnai Állami Gazdaság Ménese. Szépalma lakói önként ajánlották fel a földjüket az államnak, vagyis a gazdaságnak, mert elégük volt már a nyomorúságból, pénztelenségből.

A korábbiakhoz képest jelentős előnyöket jelentett Szépalma és lakói számára az állami gazdaság: Rendszeresen havi bért kaptak az emberek. Gépesítették a növénytermesztést. A hatvanas években bevezették a villanyt, a hetvenes években a telefont. 1968-ban vezetéken hozták be Saskút-forrás vizét.

Mars János telepvezető irányításával létesítették az arborétum területén a ló temetőt 1964-65-ben. Egy kancát és négy tenyészmént temettek oda.

Mars a szűkös lehetőségek korlátai között is becsülettel vezette Szépalrát. Munkatársai szerették, tisztelték.

Tisztességét az is bizonyítja, hogy az akkori vallásellenes időkben is minden délben harangoztatott a magyarok 1456-os nándorfehérvári / ma Belgrád, Jugoszlávia fővárosa / világra-szóló győzelme emlékére és Isten dicsőségére. 1974-ben újat állítottak az 1933-ban készült, de elkorhadt harangláb helyett.

Az arborétum fáitól-bokraitól erősen eltakarva található az 1927-ben felállított kő kereszt. Az istentagadás időszakában egy jellemetlen alak kalapáccsal akarta szétverni. Már összehörte a kereszten függő Krisztus alsó lábszárait, de egy derék ember megakadályozta a további rombolást.

Ez a romboló, kalapácsos alak később szörnyű kínok között vesztette el mindkét lábát.

1994-ben svájci tulajdonba került a Szépalmai Ménesbirtok. Joggal remélhetjük, hogy a következő időszakot Szépalma fénykoraként emlegeti az utókor.

1997.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cseres Tibor: Vérbosszú Bácskában / Magvető Könyvkiadó Budapest 1991 /
- Darnay-Dornyay Béla dr.: Bakony útikalauz / Sport Lap- és könyvkiadó 1957/
- Dümmer Dezső: Az Árpádok nyomában Utazások a múltban és a jelenben / Panoráma 1977 /
- Eötvös Károly: A Bakony / Budapest, 1909 /
- Gimes Endre dr.: Nagycenk / Panoráma, Győr-Sopron Megyei Idegenforgalmi Hivatal 1974 /
- Gudenus János-Szentirmai László: Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások / Piremon-Mozaik /
- Heitler László és Szalai Antal: Pápa / Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal 1982 /
- Horvát Országos Levéltár Zágreb: Az Eszterházy család levelezései.
- Ingenheim Von Marieluise: Sissy, Egy kislányból császárné lesz / Rakéta Könyvkiadó Kft. Budapest 1985 /
- Kajetán Endre: A második Mohács / Szenci Molnár Társaság Budapest 1992 /
- Kajetán Endre: Batu kan második látogatása / Szenci Molnár Társaság Bp. 1996 /
- Karácsony János dr.: Szent István Király oklevelei és a Szilveszter Bulla / Budapest, 1891 /
- Kosári Domokos: Magyarország története képekben / Gondolat könyvkiadó, 1977 /
- Levente atya történész Zirc Ciszterci Kolostor: Porva és temploma
- Magyar Országos Levéltár Budapest: P/1 99-41-43 köt. 103-2. cs.
- Magyar Történeti Kronológia / Tankönyvkiadó /
- Naszádos István dr.: Sárvár /Savaria Tourist Vas Megyei Idegenforgalmi Hivatal 1985/
- Nemebüki András: Községeink története A-tól Z-ig / Veszprém megye, Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal Veszprém, 1986 /
- Pesty Frigyes: A bakonyi várispánság / Századok 1876. 297 o. /
- Rákóczi Ferenc levéltára IX. 11, 12, 13, 380, 424, 437, 460 o. /
- Rómer Flóris dr.: A Bakony 1861.
- Suplitz Zsolt: Az Eszterházyak birtokviszonyai
- Századok: 1869. 404, 1876, 297, 301, 303, o.
- Szlovák Nemzeti Levéltár Bratislava: A gróf csekleszi Eszterházy család iratai
- Pauliner-Kloster: Az Eszterházy család
- Pápai Városi Múzeum Pápa: Gróf Eszterházy János: Az Eszterházy család ágainak leírása, kézirat gyanánt / Kiadja: Athaneum R. Társulat 1901. herceg Eszterházy Miklós költségén /
- Thaly Kálmán: A cseszneki vár cigányai Tört. tár 1884, 568-587 1.
- Veszprém Megyei Levéltár Veszprém: Pálosok Magyarországon. Idem: Porva anyakönyvei
- Werner Mór: A Garaiak 1879.
- Szemtanúk, emlékezők: Mars János, Tégi Imre, Tringli Irén, Kocsis István, Nagy Sándorné, Mars Jánosné, Nagy Éva, Balogh József